

Մ Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏԵՐԱՐԳՈՒԹՅԱՆ

Ն Ո Ր Շ Ր Ջ Ա Ն

Զ. ՏԱՐԻ - 1932

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՅԽԱՐՀԱԲԱՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՈՒՆՆԶ

Միլանաբնակ պատուական ազգայինը, Պ. Մարմանեան, որ իբր երկու տարիներ առաջ Ս. Գիրքի նոր աշխարհաբար թարգմանութեան մը առաջարկը հրատարակեց Սիոնի միջոցաւ, հաւանաբար չէր մտածեր բնաւ թէ իր այդ բարի եւ բանաւոր իղձը ձայնատրուութիւն մը պիտի ըլլար այդ առթիւ թերուդէմ կարծիքներու բաւական ոգեւորուած փոխանակութեան մը, Հայ մամուլին մէկ մասին մէջ։ Վասն զի, ինչպէս կը թուի, սկիզբէն իսկ իր դիտումն էր եղած ունենալ պարզապէս աշխարհաբարի ամենէն կենդանի ձեւով եւ քերականօրէն ճշգրտած կանոններով հայացուած Աստուածաշունչ մը, զոր ամէնքը կարենային կարգալ լեզուական տեսակէտով եւս զգացուած վայելքով մը։

Հիմակ որ դադրած կը թուի այլ եւս վէճը, ըսուած ըլլալով ինչ որ պէտք կամ կարելի կը թուէր ըսել, անդէպ չնկատուի թերեւ, իբրեւ լրացում անցեալ տարուան յուլիսի մեր խմբագրականով պարզած տեսութիւններէն մասնաւորաբար այն կէտին թէ հակառակ բազում դժուարութեանց «Աստուածաշունչի թարգմանութեան անհրաժեշտ զործը հեռաւոր եւ անորոշ ապագայի ձգելը սխալ մըն է», անգամ մըն ալ անդրադառնալ հարցին՝ սոյն այս էջերուն վրայ, ուր առաջին անգամ դրուեցաւ ան, աւելի կարճ ճամբով մօտենալու համար իր լուծումին։

Ամէն բանէ առաջ հարկ է ուշադրութեան առնուլ սա կէտը թէ, մեր մէջ, Աստուածաշունչը աշխարհաբարի վերածելու զադափարն ու ձեռնարկը բողոքական մտայնութեան ծնունդ չեն եղած բնաւ։

Բողոքականութիւնը Հայոց մէջ 1840-էն վերջն է որ կը սկսի։ Միսիոնարներու ջանքով առաջին անգամ 1842-ին է որ կը տպագրուի աշխարհաբար Նոր Կտակարանը, եւ 1852-ին՝ Հինն ալ միասին, երկու անգամին ալ Զմիւռնիոյ մէջ։ մինչ 1828-ին վենետիկեան Հ. Յովհաննէս Զոհրապեան Փարիզի մէջ հրատարակած էր արդէն աշխարհաբար Նոր Կտակարանը, Կ. Պոլսոյ բարձրագոյնը. եւ 1834-ին Կալկաթայի մէջ լոյս տեսած էր նախ զբարբար եւ յետոյ աշխարհաբար՝ Հնդկահայոց բարձրագոյն Նոր Կտակարան մը, թէեւ Մկրտականներու տպարանին մէջ, բայց հայ մտաւորականներու աշխատասիրութեամբ։

Այսօր ալ, կը կարծենք, երբ կը մտածուի ունենալ արդի աշխարհա-

բարով Աստուածաշունչ մը, պէտք է հարցին նայիլ անկախ միտքով, իրեւ-
ներքին եւ սկզբունքի խնդրոյ մը, եւ չտարուիլ բնաւ որ եւ է ազդեցութենէ
կամ ձկտումներէ, եւ գործը նկատի առնուլ իր պարզագոյն վիճակին մէջ, որ
հետեւեալը միայն կրնայ ըլլալ.

Իրեւ ըրիստոնեայ ազգ, մեր պատմութեան որոշ մէկ թուականին ու-
նեցած ենք Ս. Գիրքի հայերէն թարգմանութիւն մը, որուն նպատակն է եղած
Աստուծոյ խօսքը հասկնալի դարձնել Հայութեան: Այդ թարգմանութիւնը,
հոգով եւ յաշտութեամբ կատարուած մեծարժէք գործ, լիովին ծառայած է
իր նպատակին, տաանեհինգ դարերէ ի վեր անուցանելով մեր կրօնական զբո-
ղանութիւնը, ոգեւորելով մեր եկեղեցական կեանքն ու պաշտամունքը, եւ,
իրեւ աղբիւր հոգեկան անսպառ մխիթարութեան, ներշնչումի ամենէն մաքուր
ոգին հանդիսանալով մեր բարոյականին:

Անիկա, ներկայիս ալ, բոլորովին չէ դադրած տակաւին կատարելէ իր
այդ դերը, քանի որ զբաւառն ու աշխարհաբարն իրարմէ բաժնող անշրպետը չէ
այնքան լայն եւ խոր, որքան է, զոր օրինակ, լատիններէնին եւ իրմէ սերած
ռոմանական լեզուներուն միջեւ եղածը, ու ամէնքէս ճանչցուած իրողութիւն
մըն է այսօր սա պարագան թէ ամենէն քիչ ուսեալ ազգայինն իսկ, բաւական
է որ զուրկ չըլլայ կրօնական զգացումէ, բոլորովին անծանօթ եւ անհաղորդ չի
մնար Աստուածաշունչի իմաստներուն, երբ զբաւար կարգացուի ան իրեն:

Իայց որովհետեւ, վերջապէս, լեզուներն ալ ժամանակին հետ բնաշրջօրէն
կ'ենթարկուին փոփոխութիւններու, տարակոյս չկայ որ լեզուն՝ զոր կը խօսի
եւ կը հասկնայ արդի հայը, բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար այն լեզուն՝ զոր
կը խօսէր և կը հասկնար Ն. դարու Հայութիւնը: — Ինչ որ ալ ըլլայ զբաւա-
րին մեր այժմեան հայերէնին հետ ունեցած մերձաւորութեան աստիճանը կամ
կերպը, սա պարզ է թէ անիկա այլ եւս մեզի համար չի կրնար ըլլալ կատա-
րեալ գործիք մը կամ միջոց մը Ս. Գիրքի հասկցողութեան, Աստուածաշունչի
առօրեայ կամ առտնին գործածութեան միջոցին, կամ երբ պէտք զգացուի եկե-
ղեցւոյ մէջ կարգացուածը յետոյ աւելի յստակ պարզաբանութեամբ ըմբռնելու:

Ասկէց է որ ահա կը ծագի հարկը աշխարհաբար Աստուածաշունչին, որ
պարտի լինել մեր արդի հայերէնին համար այնքան արժէքաւոր եւ յիշատակա-
բանական գործ մը, որքան զբաւարը եղած էր հին հայերէնին համար:

Այս է խնդիրը՝ իր խկութեանը, իր պարզութեանը և իր ամենէն գործ-
նական առումին մէջ:

Ձենք կրնար և պէտք չունինք այս առթիւ մտահոգուելու ուրիշ նկատում-
ներով. զոր օրինակ, Երբայական կանոնի* թէ Եօթնասնիցին հետեւելու ևայն
հարցերով, որոնք կրնան անեղներու տանիլ զմեզ: Վերջինը, այսինքն Եօթն-
ասնիցն է բոլոր հին եկեղեցիներուն եւ անոնց հետ մերինին ալ ունեցածը.
չենք կրնար շեղիլ ցարդ հետեւուած զիծէն. եւ հարկադրուած ալ չենք աւոր՝
ո՛չ զիտական եւ ո՛չ աստուածաբանական ստիպիչ պատճառներով. ոչ միայն
որովհետեւ ըրիստոնէական եկեղեցւոյ առաջին դարերուն, նոյն իսկ առաքե-
լական ժամանակի մէջ, ընդունուածն այն էր, և նոր Կտակարանին մէջ յիշուած
Հին Կտակարանէ մէջբերումներն ընդհանրապէս Եօթնասնից կանոնին համեմատ
են եղած, այլ որովհետեւ աստուածաշնչական բանասիրութիւնն ալ իր վերջին

բառը չէ՝ արտասանած տակաւին երկուքէն մէկին նախընտրելիութեան մասին :

Մեր պարտքն է ուրեմն աշխարհաբարի վերածել Աստուածաշունչը, Եօթանասնից կանոնին համաձայն, և ոսն առ ոսն հետևողութեամբ զբաւարին, որով առաջին անգամ մերինը եղած է Ս. Գիրքը, Աստուծոյ առաջին անգամ խօսելովը մեզի հետ այդ մեր լեզուովը : — Եբրայեցերէնի, արամեերէնի, յունարէնի կայն խոր հմտութեան փաստը զմեզ վարանումի մատնելու չափ հզօր առարկութիւն մը չէ : Եւրոպական արդի լեզուներով կատարուած հեղինակաւոր թարգմանութիւնները բաւականէն աւելի մեծ չափով կրնան կատարել նոյն դերը, երբ մանաւանդ էապէս մեր զբաւարէն է որ պիտի ըլլայ աշխարհաբարի վերածումը, հանդերձ հայերէն ձեռագիրներու համեմատութեամբ, առաջնորդութեամբ Եօթանասնիցին, և լուսանցքներու մէջ կամ էջերուն ստորև նշանակուածովը եբրայականին տարբերութիւններուն, ինչպէս կայ Պայսլ Հաուզի զբաւարին մէջ :

Սրբազրութիւններ ընել ներելի պիտի նկատուի այն ատեն միայն, երբ ակներև ու աներկեան կերպով ինքզինքնիս կը գտնենք զընդհիններու կողմէ եղած ընդօրինակութեան սխալի կամ շփոթութեան մը և կամ նոյն ինքն յունարէնէն ածանցուած յայտնի վրիպակներու առջև, որոնք նմանաձև տառերու կամ շեշտի տեղափոխութեանց պատճառաւ զոյսցած թիւրիմացութեանց արդիւնքն են յաճախ :

Աշխարհաբար հայերէնով Աստուածաշունչի ամբողջական կամ մասնակի թարգմանութիւններէն կամ վերածումներէն ութը, զորս ունիմ այս պահուս աչքի առջև, և որոնցմէ՝ Աւետարանէն ըստ բախտի առնուած կտորի մը (Ղուկ. ԻԴ. 1-8) նմոյշները կը տեսադրուին այս յօդուածին յաջորդող էջերուն վրայ, բաւական են համոզելու համար զմեզ թէ Ս. Գիրքը արդի հայերէնի վերածելու փորձը, ճիշդ դարու մը ընթացքին, թէև քիչ մը դանդաղ կերպով՝ բայց հաստատուն յառաջատուութեամբ կատարուած է արդէն : Ասոնցմէ՝ առաջինը, ինչպէս ըսուեցաւ վերեւ, կատարուած է 1828-ին՝ Պոլսոյ բարբառով, Ս. Գիրքի հայկական հրատարակութեանց մասնագէտ վեներտիկեան Միխիթարեանի մը միջոցաւ. երկրորդը՝ հնդկահայ բարբառով կատարուած է նախ 1834-ին, եւ յետոյ 1839-ին՝ Կալկաթայի մէջ : Երրորդը, 1842-ին Զմիւռնիա հրատարակուած, զործն է Ամերիկեան Միսիոնարութեան, որ յետոյ 1852-ին նոյն քաղաքին մէջ տպագրեց նաև ամբողջ Աստուածաշունչը : Սոյն այս թարգմանութիւնը, բնագիրներէն կատարուած եւ մինչեւ վերջերս բազմիցս վերհրատարակուած՝ Նիուեորքի մէջ և Կ. Պոլիս, է այն՝ զոր Հայ Բողոքականները ցարդ կը գործածեն : Զորրորդը քաղուած է Վիեննական Միսիթարեան Հ. Իււսկիւտարեանի 1852-ին հրատարակած Կերակուր Solmschlag գիրքէն, ուր ամբողջապէս դրուած են ժամակարգութեան միջոցին կատարուած սուրբ զրական բոլոր հատուածները, աշխարհաբար : Հինգերորդը Աւարաշեան կոչուած աշխարհաբարն է. այսինքն կովկասահայ բարբառով տպուածը : Վեցերորդը, 1886-ին Կ. Պոլիս հրատարակուած՝ Ամերիկեան Միսիոնարներու ձեռքով, կատարուած է Ա. Մ. Գարազանի զլիսաւոր աշխատակցութեամբ : Իսկ վերջին երկուքէն մին Պոլիս հրատարակուած է 1894-ին Տ. Վահան Վրդ. Տ. Մինասեանի, և միւսը՝ Վենետիկ,

1902-ին, Հ. Սիրունեանի ձեռքով, երկուքն ալ չորս Աւետարաններու մեկնութեան առթիւ աշխատասիրութեամբ առձեռն գիրքերու մէջ:

Այս ութէն չորրորդը, եօթերորդը և ութերորդը կարելի է թերեւ նկատել զուրկ որոշ կարևորութենէ, իբրև պատահաբար կատարուած թարգմանութիւններ, որոնք ոչինչ ունին նաև յատկանշական, քանի որ չեն ներկայացներ որ և է տեսութեան կամ գաղտնի ըմբռնում: Առաջինը, երկրորդը և հինգերորդը, առաջին երկուքը մանաւանդ, իբրև բարբառագիտական տեսակ մը վաւերագիրներ, այլ ևս կրնան ծառայել աշխարհաբարի զարգացման պատմութեան ուսումնասիրութեան համար միայն: Զորրորդը՝ սահմանուած է մնալու խայտարղէտ պատկերը աշխարհաբարն ու զրարարը ձուլելու ձախողած այն ճիղին, զոր Բողոքականները փորձեցին 1886-ին, հազուեցնելու համար չափազանց զգալի դարձած մերկութիւնը իբր կէս դար առաջ այսինքն 1842-ին կատարուած իրենց այն թարգմանութեան, որ երրորդն է մեր այս ցուցակին մէջ, և զոր իրենք ցարդ կը զործածեն իբրև պաշտօնական Ս. Գիրք, ամէն մէկ նոր տպագրութեան աւտեն անզգալիօրէն կատարուած մանր սրբագրութիւններով միշտ:

Ձեռք ուզեր երկար կանգ առնել այս թարգմանութեան — զործածե՛նք պահ մը այս բառը — հայկաբանական դիմագիծին առջև: Անոր ընդհանրացումը՝ նոյն իսկ իր շրջանակէն դուրս՝ իրապէս արդիւնք է ո՛չ թէ լեզուական արժէքի մը, այլ մէկ կողմէ մեր ժողովուրդին Աստուածաշունչի համար ունեցած սրտազին սիրոյն, և միւս կողմէ ուրիշ աշխարհաբար և նիւթապէս մատչելի թարգմանութեան մը անզոյութեանը: Ապահով եմ որ եթէ լինէր դրամապէս նոյնքան դիւրամատչելի՝ և հասկնալի ըլլալով հանդերձ աւելի զրականօրէն կատարուած գեղեցիկ թարգմանութիւն մը, այդ միւսը դժուարաւ պիտի տւէր նոյն իսկ իր անձուկ պարունակին մէջ:

Հայերէնը, խոստովանինք, անոր մէջ ունի եղկ բան մը՝ որ չէ տաքցուցած բնաւ մեր ճաշակը: Ռամկօրէն չէ ան անշուշտ իբր բարբառ, եւ ոչ ալ թերեւս ռամիկ՝ իբրեւ արտայայտութիւն, այսուհանդերձ հասարակ խօսքի տպաւորութիւնը կուտայ ան իր լեզուին զգացումն ու զիտակցութիւնը ունեցող հայուն: Ասոր պատճառը բոլորովին այն չէ անշուշտ որ անոր աշխատասիրութեան մէջ զխաւոր դերը ունեցած է հայերէնի նորուս ամերիկացի միսիոնար մը, այլ որովհետեւ թարգմանողական այս ձեռնարկը կատարուած է այնպիսի թուականի մը, երբ աշխարհաբարը տակաւին չէր հասած կենսունակ նրբութեան այն աստիճանին՝ զոր ունի այսօր, ամբողջ դար մը կիրարկուելէ ետքը: — Լեզուներուն ոյժն ու շնորհը ուղիղ կը համեմատի զանոնք զործածողներուն մշակութային աստիճանին հետ: Արդ, պարզ է թէ մեր վերջին կրթական եւ զրական վերածնութեան թուականը աւելի ուշ է քան 1842-ը, երբ դեռ չէին բացուած մեր լաւագոյն կրթական հաստատութիւնները, ճեմարանները և դրպրանոցները, կամ հազիւ սկսած էին անոնց հնագոյնները, երբ դեռ մամուլը չէր մտած բուն իր պողոտային մէջ, և ոչ ալ եւրոպական զարգացումով պատուաստուած էր մեր դաստիարակութեան զործը:

Եթէ Բողոքականաց այս թարգմանութիւնը կատարուէր երեք քառորդ դար մը ետքը, եթէ անոր ձեռնարկին մէջ տիրական զործակցութիւն ունենային Մր. Ալէնի եւ Տթթ. Մէքալէմի նման կիրթ հայախօսներ, այդ աշխար-

հարարը, մտածումի եւ լեզուի կեանքով բարախուն իրականութեան մը մէջ մարմին առնելով, պիտի ունենար առոյգ՝ թռչտուն եւ կորովի արտայայտութեան մը ամբողջ հրապոյրը, որ միայն պատշաճ է Աստուծոյ խօսքին, եւ ոչ թէ զողջ շունչը արուեստակեալ այդ պարզութեան, որ չէ բնաւ ոչ զեղեցկութիւնը և ոչ ալ վայելչութիւնը:

Ինչպէս ըսինք, Աստուածաշունչի աշխարհաբարի վերածման զործին մէջ մեր տեսակէտն է և պէտք է լինի առաւելապէս հայերէնի հարցը: Կատարուած բոլոր նախընթաց փորձերը ներկայիս այլ եւս չեն կրնար զոհացնել ոչ հայերէնի լեզուական պահանջը և ոչ ալ ընթերցողներու ամենաշատ մեծամասնութեան զրական ճաշակը: Սուրբ Գիրքի անառարկելի բոլոր ձգողական ոյժերուն վրայ պէտք է նաև աւելցնել տակաւին ոլորի, ուժեղ և կենդանի աշխարհաբարի մը շնորհը:

Ամէն ոք համաձայն է անշուշտ ընդունելու համար թէ մեր արդի աշխարհաբարը, աւելի քան մէկ դարու եղաջրլական զարգացումի ընթացքէ մը վերջ, հասած է այժմ այնպիսի աստիճանի մը, որ կրնայ զրական և զեղազիտական տեսակէտով կատարելութեան մօտ վիճակ մը նկատուիլ. և այս՝ շնորհիւ անշուշտ եւրոպական լեզուներէ կատարուած բազմաթիւ թարգմանութեանց և հետզհետէ կատարելագործուած քերականական մեթոտներու, որոնք մէկ կողմէ մեր աշխարհաբարին մէջ եւս տպաւորեցին արեւմտեան մտածումին տրամախոհութեան կերպը, զոր ի բնէ ունէր արդէն զրաբարը, և միւս կողմէ այս վերջինին բառազանձին ճոխութենէն և նոյն իսկ շարադասութեան վայելչութիւններէն շատ բան բերին աշխարհաբարին, իբրև մեր մայրենի լեզուին բնիկ շնորհը և առաւելութիւնը. այսպէս՝ թէ՛ բարձրացնելով զայն ռամիկ լեզուի զոհնկութիւններէն, և թէ՛ զտելով մաքրելով զայն դրացի կամ երկրակից լեզուներու բառի և ձևի եկամուտ և օտար տարրերէն:

Սխալ պիտի չըլլար մտածել թէ Ս. Գիրքի՝ ներկայ աշխարհաբարով կատարուած թարգմանութիւն մը, կատարուած սակայն հողով և ձեռնհասութեամբ, Հայ Միտքին որչափ արժանաւոր տուրքը պիտի լինէր հայութեան հաւատքին, նոյնչափ պիտի ըլլար նաև ամենէն պատուաբեր ձօնը անոր արդի լեզուին և զրականութեան:

☆☆☆

ՆՄՈՅՇՆԵՐ ՍՈՒՐԲ-ԳԻՐՔԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ղ.ՈՒԿ. ԻՊ. 1—8

Դարարք

Բայց ի միաշաբարուն, վաղ քաջ ընդ առաւօտն, եկին ի գերեզմանն. բերին զխունկսն զոր պատաստեցին, եւ այլ կանայք ընդ նոսա: Եւ զգին զվիմն քաւալեցուցեալ ի գերեզմանէ անի: Եւ մտեալ ի ներքս ոչ զգին զմարմինն Տեառն Յիսուսի: Եւ եղև ընդ նիանալն նոցա վասն այնորիկ, եւ անա սոք երկու հասին առ նոսա ի հանդերձս լուսաւորս: Եւ իբրև զանի հարան եւ խոնարհեցուցին գերեսս իւրեանց յերկիր, ասնն ցնոսա. Զի՞ խնդրեմ զկենդանին ընդ մեռեալս. չե աս, այլ յարեաւ. յիւեցեմ որպէս խօսեցաւ ընդ, մինչ երև ի Գալիլիա, եւ ասեւ քե պարս է Ողբոյ մարդոյ մասնել ի ձեռս մարդոց մեղաւորաց, եւ ի խաչ եղանել եւ յերոզդ աւուր յառնել. եւ յիւեցին զբանսն նոցա:

Ա.— Զոհրապետի աշխարհարար (1828)

Ու ալ՝ մէկշարթի առարկանց կանուխ գերեզմանը եկան, և պատրաստած խունկերնին ալ բերին. ու ուրիշ կնիկներ ալ անոնց հետ մէյտեղ: Ու գերեզմանին դիմաց դրուած քարը (մէկղի) թապլած գտան: Ու ներս մտան՝ Տէր Յիսուսի մարմինը (հոն) չի գտան: Ու անոր համար մնացեր կեցեր էին. մէյ մալ՝ երկու մարդիկ լուսաւոր հագւած անոնց (քով եկան) հասան: Իրենք ալ որ (անկէջ) ահուցած՝ երեսնին զէպի վար գետինը ծըռեցին. (անոնք) իրենց ըսին. (զուք) ինչո՞ւ ոխճը՝ մեռելներուն հետ կը փընտռէք կոր: (Ան) հոս չէ. հապա՝ յարութիւն առաւ: Մըտվընիդ բերէք՝ ան ինչ որ ձեզի ըսաց՝ երբոր ինքը Գալիլիա էր: Ու կ'ըսէր թէ՝ պէտք է որ որդին մարդոյ մեղաւորաց ձեռքը մատնուի, ու խաչ ելլէ, ու երեք օրէն յարութիւն առնէ: (Անոնք ալ) անոր ըսած խօսկերը մըտվընին բերին:

Բ.— Լնդկահայոց աշխարհարար (1834)

Բայց մէկշարթի օրումն առաւօտանց կանուխ եկին գերեզմանն, և բերին էն խունկերըն, որ պատրաստեցին. և ուրիշ կանայք էլ նորանց հետ: Եւ քարըն գերեզմանիցն հեռու թօլարած գտին: Եւ ներս մտին, և Տէր Յիսուսի մարմինը չը գտին: Եւ երբ որ նորա համար շատ զարմանում էին՝ ահա երկու մարդ հասին նորանց լուսաւոր շորերով: Եւ երբ որ անով լըցված և իրանց երեսները զէպի երկիրն խոնարհեցրին՝ նորանց ասացին. ինչո՞ւ էք կենդանին մեռելների մէջն խնդրում: Էս տեղ չէ՛, բայց յարութիւն առաւ. մտքընիդ բերէք ինչպէս որ (նա) ձեզ հետ խօսեց՝ երբոր Գալիլիայումն էր: Եւ ասում էր՝ պէտք որ որդին մարդոյ մեղաւոր մարդկանց ձեռքըն մատնվի և խաչ հանվի և երեք օրումէն յարութիւն առնէ: Եւ նորա խօսքերըն յիշեցին:

Գ.— Բողոքականաց աշխարհարար (1842)

Ու մէկշարթի օրը առտուանց շատ կանուխ գերեզմանը եկան, ու բերին ան խունկերը որ պատրաստեր էին, և ուրիշ կնիկներ ալ անոնց հետ: Ու քարը գերեզմանէն մէկղի գլտորուած գտան: Եւ ներս մտնելով Տէր Յիսուսի մարմինը հոն չգտան: Ու եւ զաւ որ երբ անոնք աս բանիս համար տարակուսանաց մէջ էին, ահա երկու մարդիկ լուսափայլ հանդերձներով հասան անոնց: Ու երբոր վախով լեցուած՝ երեսնին զէպի գետինը ծռեցին, ան մարդիկը ըսին անոնց. ինչո՞ւ համար ողջը մեռելներուն հետ կը փնտռէք. հոս չէ ան, հապա յարութիւն առաւ: Միտքերնիդ բերէք ի՞նչ որ խօսեցաւ ձեզի՝ երբոր գեռ Գալիլիայի մէջ էր, ըսելով թէ Որդին մարդոյ պէտք էր որ մեղաւոր մարդոց ձեռքը մատնուի ու խաչը ելլէ, ու երբոր օրը յարութիւն առնէ: Եւ միտքերնին բերին անոր խօսքերը:

Դ.— Լ. Իսկիւսարկանի աշխարհարար (1852)

Իսկ միաշարթին օրը առտուանց կանուխ գերեզմանն եկան, պատրաստած խունկերնին բերին. հետերնին ուրիշ կնիկներ ալ եկան. և գերեզմանին բերանն եղած մեծ քարը մէկղի եղած գտան: Իսկ երբոր ներս մտան, Տեառն Յիսուսի մարմինը չգտան: Աս բանիս վրայ զարմացեր մնացեր էին. մէյ մ'ալ նայիս որ երկու հոգի լուսաւոր ըզգեստներով իրենց եկան: Եւ երբ որ անոնք վախնալնուն՝ երեսի վրայ գետինն ինկան, անոնք դարձան ըսին. կենդանին մեռելներուն մէջ ի՞նչ կը փնտռէք. հոս չէ, այլ յարեաւ: Յիշեցէք Գալիլիա եղած ատեն ձեզի հետ ի՞նչպէս խօսեցաւ, ու կ'ըսէր թէ պէտք է որ Որդին մարդոյ մեղաւորաց ձեռքը մատնուի, խաչ ելլէ և երբոր օրը յարութիւն առնէ: Ան խօսքերը յիշեցին:

Ե.— Արարական աշխարհարար (1895)

Բայց մէկշարթի օրը առաւօտանց կանուխ եկան գերեզմանը, և բերին այն խունկերը որ պատրաստեցին. և ոմանք էլ նորանց հետ: Եւ քարը գերեզմանիցը հեռու թաւած գտան: Եւ երբոր ներս մտան, Տէր Յիսուսի մարմինը չ'գտան: Եւ եղաւ երբոր

նորա համար շատ հիացել էին, և ահա երկու մարդ հասան նորանց լուսաւոր հանդերձներով: Եւ երբոր նրանք ահով լցուեցան, և իրանց երեսները դէպի երկիր խոնարհեցրին, նորանց ասացին. ի՞նչ էք կենդանին մեռելներէ մէջ որոնում: Այստեղ չէ, այլ յարութիւն առաւ: Յիշեցէք ի՛նչպէս նա ձեզ հետ խօսեց, երբոր Գալիլիայումն էր. որ ասում էր թէ պէտք է որդին մարդոյ մեղաւոր մարդկանց ձեռքը մատնուի և խաչուի և երբորդ օրը յարութիւն առնէ: Եւ նորա խօսքերը յիշեցին:

Զ.— Բողոքականաց Գաղաղաւան աւխարհաբար (1886)

Եւ ի միաշարաթուն, առաւօտուն շատ կանուխ, եկան գերեզմանը, և բերին խուռնկերը դորս պատրաստած էին, և ուրիշ կանայք ևս անոնց հետ: Եւ գտան քարը գերեզմանէն մէկդի թաւալած: Եւ ներս մտնելով չգտան Տէր Յիսուսի մարմինը: Եւ եղաւ որ երբ անոնք ի տարակուսի էին այս բանին համար, ահա արք երկու լուսաւոր հանդերձներով հասան առ նոսա: Եւ երբ ահիւ լցուած իրենց երեսները խոնարհեցուցին ի գետին, այն մարդիկն ըսին անոնց. ընդէ՞ք կ'փնտռէք կենդանին մեռելոց հետ, հոս չէ ան, այլ յարեաւ: յիշեցէք ի՛նչպէս խօսեցաւ ձեզ, երբ դեռ Գալիլիա էր, ըսելով թէ պարտ է որդւոյ մարդոյ մատնուիլ մեղաւոր մարդոց ձեռքը և ի խաչ ելանել և երբորդ օրը յառնել: Եւ յիշեցին անոր խօսքը:

Է.— Տ. Միգասեանի աւխարհաբար (1894)

Բայց միաշարաթին առաւօտուն շատ կանուխէն գերեզմանը եկան. խուռնկերը բերին, որ պատրաստեցին, և անոնց հետ ուրիշ կիներ: Եւ քարը զտորուած գտան այն գերեզմանէն: Եւ ներս մտնելով Տէր Յիսուսի մարմինը չգտան: Եւ երբ անոնք հուշած էին այս բանին համար, ահա լուսաւոր հագուստներով երկու մարդեր հասան անոնց: Եւ երբ վախցան ու իրենց երեսները դէպի գետին խոնարհեցուցին, կ'ըսէ անոնց. «Ինչո՞ւ որջը կը փնտռէք մեռելներու մէջ. հոս չէ, հապա յարութիւն առաւ: յիշեցէք, ինչպէս խօսեցաւ ձեզի, երբ ան Գալիլիա էր. և կ'ըսէր թէ պէտք է մարդոյ որդւոյն մատնուիլ մեղաւոր մարդիկներուն ձեռք, և խաչ ելլել և երբորդ օրը յարութիւն առնուի: Եւ դարձան և այս պատմեցին տասնևմէկին և ուրիշ ամենուն:

Ը.— Սիբուսեանի աւխարհաբար (1902)

Բայց շաբթուն առաջին օրն անոնք գերեզման եկան առաւ կանուխ՝ իրենց հետ բերելով իրենց պատրաստած խուռնկերը, և ուրիշ կիներ ալ եկան անոնց հետ. ու զըլորուած գտան քարը գերեզմանին վրայէն. ու ներս մտնելով չգտան Տիրոջ Յիսուսի մարմինը: Եւ հանդիպեցաւ որ, երբ իրենք կը զարմանային այդ բանին վրայ, ահա երկու մարդիկ երեցան անոնց քով լուսաւոր զգեստներով: Եւ իրենք երբ սարսափահար՝ երեսներն դէպի վար կը խոնարհեցնէին, անոնք ըսին. ինչո՞ւ մեռելներուն մէջ կը փնտռէք կենդանի եղողը. Հոս չէ այլ յարութիւն առաւ: յիշեցէք թէ ի՛նչ խօսած էր ձեզի դեռ Գալիլիա գտնուած ատենը, երբ կ'ըսէր թէ պէտք է Որդի մարդոյ մատնուի մեղաւորներու ձեռքը, ու խաչ կ'ընէ, և երբորդ օրը յարութիւն առնէ: Եւ անոնք յիշեցին անոր այս խօսքերը, ու վերադառնալով պատմեցին այս ամէն բաները տասնևմէկին և բոլոր միւսներուն:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՀՈՎԻԻՆ ՈՒ ՀՕՏԸ

(Ա. Տիմ. Դ. 12 — Ե. 10)

(Բ. Կիր. Խմբագրան)

Եղած են և ցայսօր կան թերևս տա-
կալին կրօններ, որոնց մէջ հաւատացեալն
ու հաւատքի պաշտօնեան — իւրաքանչիւ-
րը իրենին միայն գիտակ և խելամուտ —
անտեղեակ են մին միւսին պարտականու-
թեանց և իրաւունքներուն, և, այդ պատ-
ճառաւ, յոյժ շփոթ են անոնց ծանօթու-
թիւններն ու գիտակցութիւնը՝ իրարու
հետ իրենց փոխադարձ յարաբերութեանց
մասին:

Դասակարգային խտրողութեան օգիւ-
թիւնը այս տարակիսեան վիճակը, որ ար-
դիւնքն է ընկերային կեանքի և կարգի
հին ըմբռնումներու, գոյութիւն չունի բը-
նաւ Քրիստոնէութեան մէջ: — «Կը ճանչ-
նամ իմիններս, ու կը ճանչցուիմ իմին-
ներէս» աւետարանական պատգամը, որ-
քան հոգեբանական՝ նոյնքան բարոյական
իմաստով կշռուած վճիռ մը, մէկն է այն
նշանաբաններէն՝ որոնք յստակօրէն և
միանգամայն կը պատկերացնեն ըսողնե-
րուն և լսողներուն, կառավարողներուն և
կառավարուողներուն առնչութեանց օրի-
նական բնոյթը:

Անոնք զիրար կը ճանչնան՝ միմեանց
նկատմամբ իրենց վերաբերումի հիմնական
և ձեւական բոլոր մանրամասնութիւննե-
րուն մէջ: Դադառուացումի (esotérique)
զրուցութիւնը տեղ չունի քրիստոնէական ըմ-
բռնումին մէջ, որուն համար ամէն բան
— խորհուրդ, դաւանանք, վարդապետու-
թիւն, պաշտամունք, ծէս, կանոն — հա-
սարակաց են, այսինքն հանրամատչելի ա-
մէնքին: Որովհետեւ եկեղեցին, իբրեւ կազմ
և իբրեւ կեանք, որքան մէկին նոյնքան
միւսին կը պատկանի. ամէնքը հաւասա-
րապէս լինելով, Աստուծոյ Հոգւոյն կենա-
րար ներգործութեամբը, անոր բաղկացու-
ցիչ տարրերը: Ու ասկէջ է նաեւ երկուս-
տեք գոյաւորուած տեսակ մը հակակշիռի
այն յօրինուածքը, որով հօտն ու հովիւը,
ժողովուրդ և կղեր, ինքնաբերաբար են-

թարկուած կը մնան միմեանց փոխադարձ
հսկողութեան:

Հօտը զիտէ այսպէս թէ իր հովի-
ւը կատարելով իր պարտականութիւնները
հանդէպ իր հոգևոր խնամքին յանձնուած-
ներուն, այսինքն իր վրայ ապրեցնելով
սփոփարար խօսքի, բարի վարքի, գործօն
սիրոյ, անկեղծ հաւատքի և սուրբ կեանքի
անձնաւորուած օրինակը, իրապէս պըտ-
ղարեւած պիտի ըլլայ ձեռնադրութեան
չնորհքը, որ իրեն բաշխուած էր մարգա-
րէութեամբ՝ այսինքն իր ապագային նը-
կատմամբ լաւատես նախադրացումի ներ-
շնչութիւններով. թէ որքան աւելի կա-
րենայ՝ քարոզութեամբ և ուսուցումով՝ հո-
գևոր վերանորոգութեան աղբիւր դարձը-
նել Ս. Դիրքը, նոյնքան աւելի պատկա-
ռելի պիտի ընծայէ ինքզինքը հանրային
զգացումին, և որքան աւելի յարատեւէ իր
պարտաճանաչութեանը մէջ, նոյնքան ա-
ւելի ապահովապէս պիտի կարենայ հան-
գիստնալ պատճառ իր և իր ժողովուրդին
հոգևոր փրկութեանը:

Այո՛, զիտէ հօտը թէ հովիւին պար-
տականութիւնն է արժեցնել իր հեղինա-
կութիւնը ոչ թէ, իբրեւ խստագատ աէր
մը, աւելի կամ նուազ բուռն կերպերով,
այլ իբրեւ ընտանիքի անդամ մը՝ որ պար-
տի միւս ամէն մէկ անդամին հանդէպ,
իւրաքանչիւրին սեռին, տարիքին և խառ-
նուածքին համեմատ, գտնել վարմունքի
պատշաճ եղանակ մը և արդարամիտ սիրով
քաղցրօրացած բոյց աղղու այնպիսի մի ըն-
թացք որ, հաւատքի լոյսէն բղխած հա-
մատարած պոյծառութեան մը մէջ, սիր-
տերը կարենան մօտենալ իրարու, և
միմեանց մէջ կարգալ բարիին օրէնքը, և
անոր պարտաւորիչ ներգործութեան ներ-
քեզգալ ինքզինքնին:

Ու պէտք է անգիտանալ թէ երկուս-
տեք պարտականութեանց և իրաւունքի
փոխադարձ այս գիտակցութիւնը օգտա-
կար միայն կրնայ ըլլալ հանրային բարո-
յականի տեսակէտով: Վասնզի այդ կեր-
պով է մանաւանդ որ մարդուն մէջ հնար
կ'ըլլայ իր ճշգրիտ ձեւին հասցնել պատաս-
խանատուութեան զգացումը, այսինքն ի-
րականացնել իմացական և բարոյական ա-
զատութիւնը, որ ամենէն զեղեցիկ ծնունդ-
ներէն է քրիստոնէական գաղափարին: Աւ-

իսկապէս, հովիւը կը պատուուի միայն իր հօտին միտքին մէջ, երբ այս վերջինին՝ տարիներու ծանրութեան ներքեւ ընկճուած կամ իրենց երիտասարդութեան գարունին մէջ այս կամ այն կերպով ու պատճառաւ դժբախտացած անդամները ամէնքն ալ իրաւունք կը համարին իրենց այն յոյսը տածելու թէ Աստուծոյ պաշտօնեան, որ իրենց հոգիներուն վերակացութեան պաշտօնն է ստանձնած, պարտաւորութիւն ունի զաւելի կամ եղբօր զորովով վերաբերուելու իրենց:

Նոյնպէս, Աւետարանի բարոյակա՛նն է որ կը փառաւորուի, երբ, հովիւին եւ հօտին զիտակցութեամբ եւ զործակցութեամբ՝ հասարակութեան ծոցին մէջ մինչ մէկ կողմէ հանրային նպաստի ձեռնարկ կը կազմակերպուի, իրենց կեանքի նեցուկներէն զրկուած տկար էակներուն օգնութեան միջոցներ տնօրինելու համար, միւս կողմէ իրրեւ բարեգործական անխախտ կանոն կը հռչակուի արդարութեան սա սկզբունքը թէ ընտանիքը սրբութեան խորան մըն է և ընտանեկան խնամքը անոր հանապազորդ պաշտամունքը, եւ թէ՛ հետեւաբար՝ հաւատաւրաց և անհաւատ են ընտանիքի այն անդամները, որոնք կը թերանան իրենցներուն խնամարկութեան իրենց պարտականութեան մէջ, հանրութեան ուզելով թողուլ անոնց հոգը. թէ հանրային կարեկցութեան եւ աջակցութեան իրաւունք ունենալու համար բաւական չէ միայն կարօտ լինել անոր, այլ հարկ է նաեւ արժանի լինել անոր:

Իսկ այդ պայմանը, այսինքն արժանաւորութիւնը, մարդու մը, կամ՝ զոր օրինակ՝ այրի կնոջ մը համար, իր անցեալին վկայութեամբը միայն պէտք է մատնանշուի: — Անոր նախընթացը եղա՞ծ է բարի գործերու կեանք մը. իր զաւակներուն կրցա՞ծ է աւանդել պարկեշտ դաստիարակութեան մը շնորհները. իր յարկին ներքեւ պատսպարան ընծայա՞ծ է երբեք անտուն և անտէրունջ թշուառներու հաւատացեալ եղբայրներու եւ քոյրերու մոտուցա՞ծ է, ի հարկին, անձնական ըստպասարկութեան սփոփանքը. հետամուտ եղա՞ծ է առաքինութեան. իր անհատական բարոյականին մէջ եղա՞ծ է անրիծ... խիղճը ինքն իր մէջ պէտք է իսկոյն լսէ

պատասխանը այս հարցումներուն, երբ քրիստոնեայի մը՝ իր հասարակութենէն ընդունելի բարեբարութեան վրայ է խնդիրը. վաճաղի բարիքը եթէ կրնայ յաճախ հատուցումը ըլլալ բարիքի մը, միշտ տըրիտուրն է սակայն բարութեան:

Չմտածուած պատահականութեամբ մը չէ բնաւ որ Առաքեալը եկեղեցւոյ առաջին հովիւներէն մէկուն՝ իր ձեռնաստուն Տիմոթէոսի ուղղած պատուէրներուն մէջ կը հիւսէ նաեւ անոր յանձնուած հօտին պարտականութեանց կարեւորագոյնները: Ինչպէս հովիւին զաղափարը անիմաստ պիտի ըլլար առանց հօտի զաղափարին, ու փոխադարձաբար, նոյնպէս անհասկնալի պիտի ըլլային մէկուն պարտականութիւնները՝ առանց միւսին իրաւունքներուն, եւ հակադարձաբար: Անոնք զիրար կը լրացընեն միայն այնքան գեղեցկօրէն. և այդ ամբողջացումէն է որ ի լոյս կուգայ «սիրոյ օրինազիրքը», քրիստոնէական բարոյականին կենցաղականոնը, որուն մէջ կը պատկերանայ հովիւին և հօտին սրտանըւէր գործակցութեամբ օգնորուած կեանքը՝ «խաղաղութեան ջուրեր»էն ափնածիր Հաւատքի այն «գալարուտ»ին վրայ, որ Աւետարանի դաշտն է ինքնին:

Թ. Ե. Գ.

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՏՆՏԵՍՆԵՐԸ(*)

Յիսուս իր երկրաւոր կեանքի փառաւոր դրուագներէն մէկ քանին ապրեցաւ լեռներու կատարներուն՝ բարձունքներուն վրայ, վեր՝ հասարակ կեանքի ճղճիմութիւններէն, աստուածամի՛րձ զրացնութեան մը մէջ:

Պէտք է մերթ ընդ մերթ ելնել կեանքի բարձունքները, և անկէ զիտել կեանքը, աւելի մօտենալ Աստուծոյ, և Անոր լոյսին մէջէն նայիլ մարդկային կեանքի տղեղ մանրամասնութիւններուն. անդունդէն կարելի չէ տեսնել հորիզոնին պայծառութիւնը:

(*) Ամփոփում՝ Տ. Սիոն Վրդ. Մանուկեանի բառով, խօսուած Համարձման Լեռան վրայ, Տնտեսի Կիւակիին:

Յիշեցէ՛ք Յիսուսի պատմութիւնը։ Անոր կեանքի մեծագոյն ղեպքերէն փորձութիւնը տեղի ունեցաւ Երիքովի բարձունքին վրայ, զոր Փորձութեան Լեռ կը կոչենք. այդ բարձրութեան վրայ էր որ Յիսուս մօտէն ճաշակեց Աստուծոյ խօսքին սնունդը՝ քառասուն օրեր, առանց նիւթական սնունդի, մեղի սորվեցնելու համար թէ մարդ միայն հացով չ'ապրիր։

Անդին Գալիլիոյ մէջ, Նազարէթի բարձունքին կատարը, Թարթր լեռան վրայ էր որ ապրեցաւ եւ ցոյց տուաւ իր աստուածային պայծառակերպութիւնը։ Իսկ հոս այս պզտիկ լեռան կատարին վրայ էր որ Յիսուս ապրեցաւ իր կեանքին վերջին եւ ամէնէն խորհրդաւոր դրուագը, որ եղաւ փակումը իր երկրաւոր գոյութեան մատնանին։ Իր աշակերտները, որոնք մինչեւ հոս հետեւած էին իրենց Վարդապետի քայլերուն եւ խօսքերուն, դիւթեամբ Անոր կենաց բանի մագնիսէն, զարհուրանքով խառն հիացմամբ եւ ապշած կը դիտէին Անոր վերանալը եւ անյայտանալն ամպերուն մէջ. երբ հրեշտակը սթափեցուց զիրենք եւ հրաւիրեց այս բարձունքէն վար իջնել աշխարհ, իրենց պարտականութեան գլուխը։

Մենք ալ ելած ենք այսօր այս բարձունքին զազաթը, բայց պէտք է բարձրանաք, վերանաք նաեւ հոգիով եւ միտքով՝ ու աստուածային պատգամը առնելով դարձեալ իջնեք կեանքին մէջ, կատարելու համար մեր պարտականութիւնը։ Այսօր, այս բարձունքէն եւ կ'ուզեմ հընչեցնել ձեր սկիանջներուն մեր քրիստոնէական պարտականութիւններէն մէկը, զոր մեր Տէրը Տնտեսի առակին դասովը սուսնդեց մեզի։

1.— Տնտեսի առակը (Ղուկ. ԺԶ. 1-13) Աւետարանի ամենէն խորիմաստ առակներէն մէկն է. անոր սորվեցուցած դասը որքան զործնական՝ նոյնքան նաեւ խորհրդաւոր է։ Անոր մէջ քրիստոնէութեան բարոյականի յարացոյցն է որ ի յայտ կուգայ։ Վեր առնենք անոր կարեոր կէտերէն մէկ քանին եւ պահ մը խորհրդածենք անոնց վրայ։

Ի՞նչ է նպատակը Տնտեսի առակին. կամ ի՞նչ կը սորվեցնէ Յիսուս անով մեզի։ Փրկիչը շատ իրաւամբ մարդիկը կը

նմանցնէ տնտեսի կամ վերակացուի։ Տընտեսը պատասխանատու պաշտօնէայ մըն է, ուրիշի մը ինչքերուն մատակարարը։ Կրնայ պատահիլ որ օր մը ստիպուի լքել իր պաշտօնը, եթէ տէրը զժող մնայ իր գործերէն։ Ու պատահեցաւ արդարեւ այդ բանը Աւետարանի տնտեսին։ Յանկարծակիի եկաւ ան օր մը լսելով իր տիրոջ հրամանը «Տուր զհամար տնտեսութեան քո, զի ոչ կարես լինել տնտես»։ Եւ սակայն ուշիմ եւ մտացի մարդ, կրցաւ օգտուիլ մինչեւ վերջին վայրկեանը իր տրամադրութեան տակ եղած պատահութիւններէն, զեղջեց իր տիրոջ պարտապաններուն պարտքերը, կարենալու համար գանձել յապաղած պահանջները եւ բարեկամութիւնը շահելու համար պարտապաններուն։

Տանտէրը իմանալով իր պաշտօնէին այս ընթացքը, ոչ միայն չբարկացաւ անոր, այլ, ընդհակառակն, զովեց անոր ի մաստութիւնը, վասնզի զխցած էր երեք շահերը հաշտեցնել, տանտիրոջը՝ զոնէ մասամբ գանձելով անգանձելի համարուած պահանջները, պարտապաններունը՝ զանոնք բարոյապէս նկուն դիրքէ մը ազատելով, եւ իր իսկ շահը՝ ամէնուն բարեկուսութիւնը ապահովելով։

«Գիտցէք նիւթական ոյժերէն (մամոնայէն) բարոյական զօրութիւն հանել»։ Ահա՛ւասիկ տնտեսի առակին բարոյականը։

Մամոնայ, արամերէն բառ մըն է, որ կը նշանակէ ինճի, usagruad, հարստիւն, մէկ խօսքով աշխարհի նիւթական բարիքները, զորս Աստուած մեզի պարգեւած է, անոնց վրայ մեզ տնտես կամ մատակարար կարգելով։ Աստուծոյ է ամէն ինչ կեանքին մէջ. Ի՞նչն է տնտէրը ու արարիչը այս աշխարհին եւ համայն տիեզերքին. ու մարդը, տնտեսը, այսինքն կառավարիչը, վերակացուն միայն. ուրիշ խօսքով մեզի գործ մը, պաշտօն մը միայն յանձնուած է, անոր մեծագոյն պատասխանատուութիւնովը նոյն ատեն։ Պատասխանատուութեան պարտականութիւնը մարդկային յատկանիւններէն աւագագոյնն է եւ ամենէն նուիրականը, անոր զգացումը ենթակայութեան սկզբունքէն կը ծնի. առանց պատասխանատուութեան ոչ մէկ բանական էակ կայ։ Մարդիկ ամէն բանէ առաջ պա-

տասխանատու են Աստուծոյ: Անո՛ր պարտինք բո՛ւն իսկ մեր կեանքը և պատասխանատու ենք մեր կեանքի տարիներու ընթացքովը:

Մի՛ մոռնաք բնաւ տանուտիրոջ հրամանը. «Հաշիւդ տո՛ւր»: այս խօսքը, այս ցնցող հրամանը թող միշտ հնչէ ձեր աշխատանքներուն, թող բախէ ան ձեր սիրտին և խղճին զոնները: Թերեւս պատասխանատուութեան այս պարտականութիւնը շատ ծանր երեւի անոնց, որոնք կ'ուզեն ըստ կամս գործել, իրենց քմահաճոյքին հետեւիլ, և վայելել միայն: Անոնք թող նային մարդկային կեանքի գործառնութեանց և աշխարհի ընթացքին վրայ, այս հողագունդին վրայ կա՛յ անհատ մը որ պատասխանատու չըլլայ որ և է կերպով, ըլլայ հանրային, ընկերային, քաղաքային, ընտանեկան և անհատական տեսակէտով. և ասիկա՝ անցատուր և ժամանակաւոր բաներու համար է, ո՞րչափ ևս աւելի՝ ուրեմն երկնային և յաւիտենական բարիքներու համար: Ամէն ոք պէտք է տայ իր պատասխանատուութեան հաշիւը:

Առանց պատասխանատուութեան պարտականութեան՝ իրաւունք չկայ, առանց աշխատութեան՝ վարձատրութիւն չկայ, առանց ճիշդ՝ հոգեկան վայելք չի կրնար ըլլալ:

Մամոնայէն բարեկամներ պէտք է չահիլ, պէտք է բարի ոյժեր հանել անկէ. զայն պէտք է օգտագործել, շահագործել, բարեգործութեան համար: Որչափ որ ըստացուածքը կամ հարստութիւնը «անիրաւ» է կոչուած, սակայն և այնպէս ինքն ըստ ինքեան անիրաւ չէ. դրամը, հարստութիւնը դատապարտելի չեն. ոսկին մեղաւոր չէ, այլ զայն անիրաւութեամբ շահող և կիրարկողն է մեղաւորը, անիրաւը, վասնզի դրամը կրնայ շատ օգտակար ըլլալ բարի նպատակներու համար, անով մենք կրնանք կեանքեր փրկել, խեղճեր ապրեցնել, անտէրներ պատասպարել, որբեր խնամել և տառապեալներ մխիթարել: Ահա՛ թէ՛ ի՛նչ ըսել կ'ուզէ Յիսուս. «Անիրաւ մամոնայէն բարեկամներ չինեցէք» պատուէրով: Գրիստոս դրամը կամ հարստութիւնը չի դատապարտեր — երբ արդարութեամբ կը շահուի և բարի նպատակներու համար կը գործածուի — ընդհակա-

ռակն, կը պատուիրէ որ քրիստոնեան աշխատի զայն օգտագործել իր հոգւոյն փրկութեան համար, բարի գործերով իրեն համար յաւիտենական դատաւորին առջեւ բարեխօս վկաներ, պաշտպան բարեկամներ շահի և անոնցմով արժանի ըլլայ յաւիտենական երանութեան:

Ոչ թէ հարստութիւնն է ուրեմն դատապարտելին, այլ՝ ա՛յն հարուստը՝ որ դրամը կը պաշտէ, որ զայն կը գերադասէ հոգեւոր գանձէն, որ անարդար նպատակներու կը կիրարկէ զայն, որ հարստութիւնը ինքնին նպատակը կը կարծէ կեանքին, և ոչ թէ միջոցը կամ գործիքը անդրագոյն վերնապատկերելու, աստուածային խաչաւնեւորու, վսեմ յարացոյցներու, հոգեւոր երջանկութեան:

Մամոնան գերադասող հարուստ մըն էր զոր Յիսուս կոչեց «Անմիտ հարուստ», և որուն համար լսաւ. «Աւելի դիւրին է որ հաստ չուանը մտնէ ասեղի ծակէն — ինչ որ անկարելի է — քան թէ այսպիսի հարուստ մը երկնքի արքայութեան դռնէն»:

2. — Տեսեալի առակին Բ. կէտը, որ այս նիւթին հետ սերտ աղերս ունի, Յիսուսի հետեւալ վճիռն է. «Ո՛վ որ քիչի մէջ հաւատարիմ է, շատի մէջ ալ հաւատարիմ կ'ըլլայ, և ո՛վ որ քիչին մէջ անհաւատարիմ է, շատին մէջ ալ անհաւատարիմ է: Ուրեմն, եթէ անիրաւ մամոնային հաւատարիմ չըլլաք, ճշմարիտ գանձը ո՛վ պիտի վստահի ձեզի»:

Կա՛յ արդարեւ ասկէ աւելի պարզ ճշմարտութիւն մը, եթէ մարդ մը պզտիկ բաներու մէջ հաւատարիմ է, այդ կը նըշանակէ թէ հաւատարմութեան, վստահութեան, պատասխանատուութեան զգացումը ունի, հետեւաբար կարելի է անոր վստահիլ աւելի մեծ բաներ, աւելի խոշոր գործեր և պաշտօններ, և դարձեալ հաւատարիմ պիտի ըլլայ. իսկ ընդհակառակն, եթէ անհատ մը, պաշտօնեայ մը, պզտիկ, չնչին բաներու կամ համեստ պաշտօններու մէջ իսկ անհաւատարիմ է, անկասկած անոր կարելի չէ վստահիլ աւելի մեծ և պատասխանատու պաշտօններ: Եթէ հասարակ գործաւոր մը կամ արհեստաւորի մը աշկերտը, իրենց պաշտօններուն մէջ ցուցնեն հաւատարմութիւն, ուղղամտութիւն և պար-

տաճանաչութիւն, անշուշտ հետզհետէ վըստահութիւն կը շահին եւ աւելի բարձր ու պատասխանատու պաշտօններու կը կոչուին. իսկ ընդհակառակն, եթէ անհաւատարիմ եւ անպարտաճանաչ գտնուին, կը կորսնցնեն իրենց պաշտօնն ու պատիւը:

Պէտք է արհամարհել որ եւ է գործ կամ արհեստ, ամէն գործ իր նպատակն ունի, ամէն արհեստ իր օգուտը՝ ընկերութեան մէջ. ամէն գործող կամ աշխատող կրնայ օգտակար անհատ մ'ըլլալ մարդկութեան, միայն ծոյրերն են անօգուտ: Սիրելի երիտասարդներ, ա՛յ մէկ արհեստ արհամարհեցէք, այլ, աշխատեցէք, լծուցէք գործի, աշխատեցէք հաւատարմութեամբ, գործեցէք սրտով ու հոգիով եւ Աստուծոյ վստահելով. Ան պիտի օրհնէ ձեզ իր հայրական օրհնութեամբը եւ ձեր գործերը ու բարի խոհանրը պիտի յաջողցնէ:

Գիտցէք լաւ տնտեսել ձեր ֆիզիքական, մտաւոր եւ հոգեւոր ուժերը:

3.— Տնտեսի առակին Գ. եւ վերջին կէտը, զոր կ'ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել, Յիսուսի հետեւալ հաստատումն է. «Ոչ ոք կրնայ երկու տէրերու ծառայել, կամ մէկը պիտի տէր եւ միւսը սիրէ, եւ կամ մէկը պիտի մեծարէ եւ միւսը արհամարհէ, չէք կրնար ծառայել թէ՛ Աստուծոյ եւ թէ՛ Մամոնայի»: Եւ միթէ այնպէս չէ՞, մարդ մը կրնայ երկու հակընդդէմ ուղղութեանց ծառայել, կրնայ երկու նկարագիր ունենալ:

Հոս, երկու հակառակ ուղղութիւններն են Աստուած եւ մամոնայ. քրիստոնեան պէտք է ոչ մէկ բան կամ անձ աւելի սիրէ քան իր Աստուածը, քան ճշմարտութիւնը, ոչ միայն մամոնան, աշխարհը եւ իր հարստութիւնները, այլ նոյն իսկ իր ամենէն սիրելի բարեկամները, իր ծնողքը, իր սիրելի զոյն պարագաները, եւ ոչ իսկ իր անձը: Մեր սրտին ու հոգիին մէջ առաջին եւ ամենէն նուիրական զահը Աստուծոյ պէտք է վերապահենք: Աւետարանը կը հրամայէ, «Սիրէ Աստուածդ քու բոլոր սրտովդ, բոլոր հոգիովդ, բոլոր մտքովդ եւ բոլոր զօրութեամբդ», այս է առաջին եւ մեծագոյն պատուիրանը աստուածային, ապա կ'աւելցնէ. «Սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս»: Դանի որ դուն քու անձդ կը ստորագասես Աստուծոյ, հետեւա-

բար ընկերդ կամ սիրելիդ ալ պէտք է ստորագասես Անոր: Վասնզի եթէ Աստուած չես սիրեր, ինչպէս կրնաս անկեղծ եւ սեռն սիրով սիրել ընկերդ, բարեկամդ: Եթէ զԱստուած չես սիրեր սուրբ սիրով, չեմ հաւատար թէ կը սիրես արդարութիւնը, ճշմարտութիւնը, բարութիւնը, սրբութիւնը, վասնզի այս բոլոր առաքինութիւններուն մշտահոս ակնադրիւրը ինքը Աստուած է: Այն մարդը՝ որ սէրը, այսինքն Աստուած կ'ատէ՝ չի կրնար սիրել. այն որ արեւը կ'ատէ՝ չի սիրեր լոյսը. այն որ սուրբը կ'անգոսնէ՝ չի սիրեր սրբութիւնը. այն որ բարին կը հալածէ՝ չի սիրեր բարութիւնը. հետեւաբար, ով որ զԱստուած չի սիրեր, ճշմարիտ եւ սուրբ սէր չունի: Յիսուս յստակ եւ վճռական կ'ըսէ. «Ով որ իր հայրը կամ մայրը ինձմէ աւելի կը սիրէ, ինձի արժանի չէ, եւ ով որ իր ուսարը կամ զուսարը ինձմէ աւելի կը սիրէ, ինձի արժանի չէ» (Մատթ. Ժ. 37):

Անշուշտ այլեւս կարելի է մամոնան բաղդատութեան եզր դնել Աստուծոյ հետ, ուրեմն ո՞ր մէկը պէտք է նախընտրել, քանի որ երկուքը իրարու հակառակ են, եւ կարելի է երկուքն ալ պաշտել: Քրիստոնէին համար երկրայանք չկայ, տատամսում չի կրնար ըլլալ այս երկընտրանքին միջեւ: Յիսուս մեզի կը ցուցնէ ուղիդ ընտրութիւնը, Ան կը պատուիրէ, «Եւսիս խնդրեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը եւ ամէն ինչ պիտի տրուի ձեզի»: Պարզ է այլեւս, Աստուած է մեր Տէրը, մեր իշխանը, որուն միայն պարաւոր ենք հնազանդիլ, եւ իր աստուածային կամքը սիրով կատարել: Մենք, քրիստոնեաներս, չենք կրնար հոգին ստորագասել նիւթին, դրամին, պէտք է դրամը զոհել հոգիին, եւ արդէն Յիսուս ալ իր այս առակով այդ զասը կը սորվեցնէ մեզի, այն տուն ամէն բարիք պիտի բաշխուի մեզի:

Յիսուս Տնտեսի առակով կ'ուզէ քանգակել մեր սրտին խորը այն սկզբունքը թէ ամէնքս ալ հաշիւ պիտի տանք մեր աշխարհի տնտեսութեան: Մենք Աստուծոյ տնտեսներն ենք, համարառու ատեան մը կայ աստուածային արդարութեան, դատաստան մը զոյութիւն ունի, ուր մեզմէ հաշիւ պիտի պահանջուի, պէտք է պատրաստուիլ բաց ճակատով եւ անվախ ներ-

կայանալ անաչառ զատաւորին՝ երբ մեր տկանջին հնչէ Տիրոջ հրամանը, «Տուր զհամար տնտեսութեան քո»։ Աստուծոյ վճռական ձայնն է այս, որ պէտք է միշտ հնչէ մեր սրտին ու հոգիին խորերէն, արդարութեան շեփորն է այն՝ որ պէտք է միշտ արթնցնէ մեր քնացած խղճմտանքը, և ոտքի կանգնեցնէ պատասխանատուութեան պարտականութիւնը։

Ո՞վ քրիստոնեայ, եթէ աշխարհի կեանքիդ ընթացքին չունենդրես այս ձայնին, եթէ տկանջ չդնես այդ փողին և ըստ այնմ չպատրաստուիս, զիտցած եղիւ թէ կը պարտուիս, ոչ միայն այս կեանքին մէջ, այլ և կը կորսնցնես յաւիտենական կեանքի տրիտուրն ալ։

Սիրելի քրիստոնեայ եղբայրներ և քոյրեր, այնպէս մը ապրեցէք՝ որ յաղթէք աշխարհին և մահուան, ինչպէս մեր Փրկիչը յաղթեց և տառթուր կոխեց մահը։

Ինչ որ ունինք այս աշխարհին վրայ մերը չէ, մենք տնտեսներ ենք, պիտի գոյ

ժամանակ, և տարիկա անխուսափելի է, երբ պիտի հրաւիրուինք մեր տնտեսութեան հաշիւը տալու, այդ ժամանակը ընձառ թէական և կոտորածելի չէ, այլ ամենէն ստոյգ բանն է, աշխարհային ամէն կեանքի վախճանը՝ մահը։ Ինչ որ պիտի մնայ մեզի, և պիտի կրնանք տանիլ մեզի հետ մեր հոգին է, և մեր սուրբ կեանքը, մեր բարի գործերը։ Ուրեմն ջանանք մամոնայէն բարեկամներ չահիլը քանի որ տընտես ենք և առիթը ունինք։ Քաջ գիտնանք թէ չենք կրնար ծառայել թէ՛ Աստուծոյ և թէ՛ մամոնային։

Ուստի օգտուինք մամոնայէն, զայն բարի նպատակներու համար կիրարկելով, հաւատարիմ ըլլանք քիչ բաներու մէջ՝ իբրեւ տնտեսներ Աստուծոյ, որպէսզի աշխարհի և մեր հոգիներուն Տէրը, մեզ յաւիտենական օթեւաններուն արժանի ընէ, փառաւորելու համար զանուն ամենասուրբ Երրորդութեան, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, յաւիտեանս, ամէն։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՏԱՂ Ի ՄԵԻԹԱՐԷ

Սուրբ Աստուածածնի կուսին

անարատ հարսին

Յանկալի զուարթնոց գնդին

հրեղինաց դասին,

Արեգակնափայլ դիմին

պայծառ պաշկերին,

Լի եւ բոլորեալ լուսին

վառվառ ասեղին.

Աւղագնաց բոչուն զարմին

սուրբ սիրամարգին,

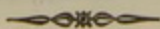
Քաջ եւ վայելուչ արծուին

եւ բուն բազային,

Աղանի ոսկի փետրին

մաքուր արարակին,

Ծիծրոնահրնչող լեզուին
 կարմրոս կախաին .
 Անմեղ անարատ գառին ,
 անփորձ երնջին ,
 Նաւին կնդրուկ սաւալին ,
 կինամոն խրնկին ,
 Հաւսութեան պատարագին ,
 փրկութեան զոհին ,
 ձեմարիս դաբիրային ,
 սուրբ տապանակին ,
 Երկնային մանանային
 ոսկի սափորին ,
 Մասամբ ձեւագրեալ բանին ,
 քարեախսակին ,
 Տեառնակոխ աղիւսակին ,
 գոյն շափիւղային ,
 Սինայ անմասոյց լեռին
 անկէզ մորենին ,
 Ծաղկեալ չոր գաւազանին
 որ ի խորանին ,
 Տուփ անոյժ քառից խրնկին
 ոսկի բուռուտին ,
 Գեղմանըն ցաւորվ լըցեալ
 առ Գէդէոնին ,
 Առիթ յաղթութեան եղեալ
 ջանն ի սափորին ,
 Զրհոր կնքեալ աղբիւրին
 փակեալ պարտէզին .
 Բլուր մաքուր կնդրկին ,
 հովիտ շուշանին ,
 Անարատ մաքուր հարսին
 անախտ փեսային ,
 Կարմիր եւ սպիտակ այտին ,
 որ յերգսըն պատմին ,
 Զայն որ ոչ բառնայր երկին
 բարձաւ ի գրկին
 եւ արհնէր զհայրըն անծին
 զորդին միածին .
 Զհոգին նեմարիս յաւէս
 փառակից նոցին
 Բարեբանեսցոմ եւ մեք
 ընդ Աստուածածնին :

Յ Ո Ւ Շ Ք Ե Ի Փ Ո Ւ Շ Ք

Տեսի զԱլիս ի Սերաս. զիարդ անմոռն՝ յամբընքաց
Սանեալ ընդ դաշքս, գոռայր ապա ի խոր ծոցս հովսաց,
Ո՛չ ապարանք հոյաւենք, ո՛չ բուրասանք ծաղկագեղ
Յաւելուին յամայի յափունս իւր փայլ ինչ շրթեղ.
Այլ ժիւղծիւր մըշակաց բրտունք յերկիր հեղեալ անդ,
Զարեակէզ արտոյայրն գործէին արգաւանդ,
Եւ ի քաղաքս եւ ի շէնս շուրջ բազմանայր զարմ Հայկայ,
Հարեալ հրոյակ համբաւուն մինչ ի սահմանս հեռակայ.
Վարժոցք մանկանց, վանորայք, աւանդք նախնեացն սրբոց,
Զանանցականն ի հոգիս արծարծէին զյուսոյն բոց.

Ո՛վ երջանիկ որեւոյն՝

Ի հայրենին քաղցր ի բոյն:

Տեսի զԵրասխ յԱյրարատ, զԵսահոսեալ արտասուք . . .
Դամբանս, աւերս, համակեալս՝ յեզերս նորա՝ ի խոր սուգ:
Վըսեմականն Մասիս ժամանակաց իշխեցող,
Զաղամանդեայ արտասուաց հեղոյր զնոք ջինջ ըզցող.
Եւ ծիածան եօթներփեան, ի սուրբ կայից տապանին,
Կամարանայր գեղափայլ, մինչ անդ ուր էջք են Բանին:
Սակայն, եհէ՛, յայսպիսեաց աւերակացն ի միջի,
Տեսէ՛ք զիարդ Արամայն անկորուս հետ բողբոջի.
Քնար հերթողին զուռենւոյն կախեալ կողերց քրքրոյ աւղ
Ի շունչ քաղցրիկ ապառնեացն, ըղձից, ուխտից երկնաւանդ:
Ո՛վ սուրբ յուսոյն անմահի
Որ անդ յաւերսն պահի:

Ես զԱխուրեան տեսի անդ, ուր քաղաքաց մայրն Անի
Յեղեռական ի ստուերսն հոծ խընկէ զմահուն հովանի.
Հաննար նախնեացն Հայկազանց, հարսարուքիւն արուեսից,
Զարմանահրաւ առ մարդիկ, նախանձելիք հնոցն դից,
Ընդ խաչանիւ ճափորսիւ, աներնչացեալք անդ դընին:
Ո՛հ, մինչ մորնչէր գեսն անեղ, առ պարըստօք ոստանին,
Յաղեկքսուր ձայն նորա ծանեայ զլալիւն դառնանեծ
Հայաստանեայց հաւօրէն. եւ, մինչ ի ձեռն ըզգլուս յեց՝
Դէ՛ս կայի, շունչ իմ ուժգին յաներեւոյք տեղուջէ
Ազգեաց ի սիրս իմ մեղմիւ. «Զէ մեռեալ սա, այլ նընջէ»:

Ով անկորուս դու փառաց,
Հանդիսարան անմոռաց:

Եւ այժմ ի փոյդ եկեալ յես, նըւիրականդ Գանգէս,
 Զաղերսանաց քէ կամիս, ցանկամ խօսիլ բանս առ քեզ.
 Որ զերկնաբերս կասարացն ի քեզ հոսեալ ըզմին սուրբ
 Խառնես ի գայռ եւ ի սիղմ, ընդ արեգին լուծեալ հուրբ,
 Ծանի՛ր զի եմ ասս բեկորք ազգի փոխու այլ արգոյ,
 Հողմավարեալք ի բախսից երբեմն այսրէն յեզերս փոյ.
 Ի փուրայիցրն Մասեաց զորս Երայիսայ բանան ջուրք
 Սովփեք ոսկոյ եւ նոքա, քաջազանց նեք, երկնից տուրք:
 Մի՛ խառնեսցես ըզնոսա ընդ այլ ազինս, ըզնոքոք,
 Քանզի եմ «ազգ սեպհական», ընդ միտք կալցին երկինք հոգ:
 Ո՛վ մաղթանացրդ բարի,
 Իցի՛ւ քո ուխտ կասարի:

Կարկարս, 12 դեկտ. 1917

Թ. Ե. Գ.

Յ Ն Ո Ր Ք

Ոսկի մարմինն աւազներու՝ կարօտահար
 Վերջալուստող հորիզոնի վառ ճենջանքին,
 Ա՛հ, կարաւանն ըլլար դարձող իմ ո՛րք հոգին
 Կախարդալուր հեծող սրինգի մ'երգին համար . . .

Զուրք գուցէ հեռուն, կանա՛նչ ուլասիտէն,
 Արեւին ջերմ սիրէն այրած իր համբոյրով
 Լուսնին ժրպիտն է կարօցք, ու կ'երազեն
 Իր հոգիին մէջ ուռիներ լոյսէն գինով . . .

Հեծող սրինգին ոսկի հեքեաքը միտք ըլլար
 Հին անձանօք երազին փառքը վիրաւոր . . .
 Ես աղբիւրներն ամեն մոռցա՛յ քեզի համար . . .

Մութ ծառերուն ալ հեռացա՛յ սօսաւիւնէն,
 Ու ցընորփի համբուն վըրայ մըսամուր
 Կ'անցնիմ՝ հոգւոյս վընիս երկինքը հայցելէն . . . :

Ա.ՐԱՆԵՆ ԵՐԿԱՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ԲԱՐՍՄԱՆՔ

(Եզրիկ, էջ 115-130)

Ո Ւ Ո

(Եղիշե. Յեղ. Զ., Վարդ եւ Վկայաբ. Բ.)

Բարսումնի բառը մեր հին մատենագիրներէն միայն եզրիկ կը յիշատակէ եօթն անգամ իր եղծ Աղանդոց զրբքին մէջ: Marquartի ըսածին նայելով՝ սոյն բառը շատ հին փոխառութիւն մը կը թուի (Տե՛ս Եռշարման, էջ 292): Նոյն բառին գնեսերէնն է barssma, պաղենաբ՝ barsum, փարս՝ barsam, պրս՝ barsam: Հ. Աճառեան հետեւեալ կերպով կը մեկնէ այս բառը. «Ճիւղերու կապոց՝ որ կրակապաշտները աղօթքի ժամանակ՝ բռնում էին իրենց ձեռքին՝ սրբազան կրակի տաջ» (տե՛ս Հայերէն Արևսական Բառարան, Բարսումնի բառը):

1836 ին իրանական լեզուաբանական ուսումնասիրութիւնները տակաւին չէին զարգացած. այդ պատճառաւ Նոր Բաղկիւրի Հայկազեան Լեզուի» երկհատոր զրբքին հեղինակները անծանօթ մնացած ըլլալով Բարսումնի բառի իսկական նշանակութեան՝ կը գրեն, «Բարսմունք, որպէս պ. պէրսէմ, ի ձայնիցս՝ պիւրսիյան, որ է գաւազան կամ պիւրս, այն է զլան. ուստի եւ նըշանակէ զՄատենան գալարեալ իրբե գաւազան ի վերայ զլանի. քանզի եւ առ պարսիկս՝ պիւրսեմ էր աղօթագիրք կուպաշտից կամ կրակապաշտից՝ կալեալ մի մի տետր ի ձեռին ի վերայ կրակի ի ժամ պաշտման»: Բայց նոյն հեղինակները «Մնացորդի Գործիցս քառից» խորագրով յաւելուածին մէջ (էջ 1047) կը գնեն հետեւեալ բացատրութիւնը. «Ստոյղ է եղեալն ի կարգի՝ մեկնութիւն, որպէս գաւազան մոգական, կամ խուրձ գաւազանաց մանունց ի ձեռին յաշտարար քրմի. այլ սխալ է աւելն ըստ այլոց՝ թէ իցէ նաեւ աղօթագիրք պարսից, փոխանակ տալոյ՝ թէ մոգն յընթեռնուլ անդ զրանս Զէնտ կամ Զանդիկ

զրոց զրադաշտի, ունէր ի ձեռս եւ զբարսմունսն»: Այս յաւելուածով Բարսումնի բառին իսկական իմաստը կը պարզուի՝ թէ ան կրակապաշտներու աղօթագիրք մը չէ, այլ մոգական գաւազաններու խուրձ մը զոր ի ձեռին կ'ունենան մոգերը աղօթքի եւ այլ արարողութեանց ժամանակ: Բարսմունքը յաշտ զրադաշտական կրօնի նուիրական իմաստ մը ունի, այդ պատճառաւ է որ խուրձը կազմող ճիւղերը կը հաւաքուէին յատուկ արարողութիւնով մը, ինչպէս կեղտական կրօնի սրբազան տունկն՝ ձուշ (Gui), որ, ըստ Պլինիոսի նկարագրութեան, լուսնոյ վեցերորդ օրը կը հաւաքուէր. ծառին տակը, ծէսերու համաձայն, զօհեր պատրաստելէ եւ ճաշելէ յետոյ. քուրմերը կը մօտեցնեն երկու սպիտակ ցուլեր՝ որոնց եղջիւրները այն ատեն առաջին անգամ կը կապեն: Սպիտակագլուստ քահանայ մը ծառ կը բարձրանայ եւ ոսկիէ յատոցով մը ձուշը կը կտրէ եւ սպիտակ պաստուի մը վրայ կը դնէ. յետոյ զօհ կը մատուցանեն որպէս զի զիք շնորհեն երջանկութիւն եւ պարգևներ. այս եղանակաւ կը կատարուէր բարսմունքի խուրձի ճիւղերուն քաղը: Թէ ինչպէս կը պատրաստուէին նոյն մոգական գաւազանները, Westի թարգմանութեամբ, Sacred Books of the East Հատ. Ե. էջ 284, կը յիշատակուի հետեւեալ կերպով. «Բարսմունքը կը բաղկանայ բազմաթիւ փոքր գաւազաններէ, որոնք ի հնումն կը շինուէին մասնաւոր ծառերու ճիւղերէն, բայց այժմ ընդհանրապէս կը շինուին մետաղեայ բարակ թելերէ: Այս ճիւղերու թիւը կը զանազանուի ծէսերու տեսակին համաձայն, բայց սովորական է հինգէն երեսուն եւ երեք: Այս գաւազանները կը դրուին երկու մերձակից մետաղեայ յինարաններու մօտեւոր գաւաթին վրայ, եւ իւրաքանչիւրը կը կոչուի Մանրու, այսինքն, լուսնադէմ, եւ երկուքը միասին կը կազմեն Բարսումնի-կալը (Baresom-dan) կամ գաւազանակալը: Բարսմունքը կը պատրաստուի պաշտամունք կատարող քուրմերու կողմէն կարգացուած աղօթքներուն տեղի ունեցած նուիրական ծէսերու ժամանակ. քուրմը նոյն ատեն ջրով կը մաքրէ գաւազանները եւ կը կապէ գանոնք Գուսիսի կոշուած գօտիով մը՝ որ կը բաղկանայ արմաւենի տերեւէ ձեղքուած վեց

բարակ ժապաւեններէ: Այս գօտին երկիցս թիւերուն բոլորովքը դարձնելէ ետքը կապ մը կ'ընէ, և ապա երրորդ անգամ մ'ալ դարձնելով՝ առաջին կապին հակառակ կողմը ուրիշ կապով մը վերջնական կերպով կը պնդէ: Ճիշդ այս եղանակով կը կապուի այն գօտին (Գուստիք) զոր բոլոր հաւատացեալ այր և կին իրենց մէջքին վրայ կը կրեն. (տեսնել նաև Մ. Փորթուզալ Փաշայի Եղիշէի գիրքին նախադրութիւնը, էջ 168): A. Hovelacqueի l'Avesta գիրքէն (էջ 425) քաղելով կը գնենք բարամուռքին պատրաստութեան եղանակը Ավեստայի մէջ: «Այն ճիւղերը որ կը կազմեն բարամուռքը արմաւենիի, նոնենիի և մօշայի ճիւղեր են. Vendidadի (Avestaի երեք գիրքերէն մին) ԺԹ. գլուխին մէջ Որմիզդ ցոյց կուտայ Զրադաշտի այս ճիւղերը քաղելու եղանակը: Գնա՛, կ'ըսէ ան, գնա, ով սուրբ Զրադաշտ, դէպի ան ծառերուն որ ծնած են. զեղեցիկ, բարձրուզէ և զօրաւոր ծառը, և ըսէ այս խօսքերը: պատիւ Որմիզդին ստեղծած այն բարի և սուրբ ծառին, պէտք է զայն կտրած ժամանակ ճիւղը զետինը ձգել. պէտք է կտրած ատեն ձախ ձեռքով բռնել զայն փառարանելով Որմիզդը և Ամշասպանաները: — Այն բառը, որ Ավեստայի մէջ յաճախակի գործածուած և բարամուռք բառին կցուած է, phraçteta բառն է: Նոյն բառը զանազան կերպերով թարգմանած են. աղէկ է որ մենք ըսենք թէ ինչ է մեր կարծիքը այս բառի նշանակութեան մասին. Spiegel կը հակի հեղինակութեան Nériosenghiի (Ավեստան սանսքրիտերէնի թարգմանիչներէն մին) որուն սանսքրիտ թարգմանութիւնը parigrathita բառը կուտայ: Մէկ խօսքով բառիս «կապուած» իմաստը արդի թարգմանութեան նշանակութիւնն է նաև. ըստ վերջնոյս, բարամուռքի խուրճը «կապուած, մէկտեղուած» է այն իսկ պատճառաւ որ ան կը բաղկանայ խտի մը միջոցաւ իրարու հետ կապուած զանազան ճիւղերէ: Haug կը մերժէ ընդունիլ այս թարգմանութիւնը և կը դիմէ ստուգաբանութեան: Բառին երկրորդ մասը կազմող բայական արմատը կը նշանակէ, կ'ըսէ, ոչ թէ կապել, այլ լաւ սրբուել, տարածել. բառը կը վերաբերի բարամուռքը կազմելու համար գործածուած ճիւղերու հունձքին, և այստեղ անոր իմաստն է կտրել, քաղել. ուրեմն phraçteta պիտի գործածուի իւրաքանչիւր կտրուած, քաղուած ճիւղերուն, առանձնարար առնուած և ուրիշներէն անկախ: Ըստ Hubschmannի, բառը կը նշանակէ «prostratus» զետին տալու բառուած: De Harlez կը թարգմանէ նոյն բառը «Բարամուռք կազմելու խուրճ» և կը քննադատէ Spiegelի թարգմանութիւնը, և սակայն զգալի եղանակով մը անկէ չի հեռանար, և ոչ իսկ աւանդական մեկնութենէն: Այս վերջինը մեզ բոլորովին ընդունելի կը թուի, և կը կարծենք թէ պարզօրէն և խիստ ճշգրիտ եղանակաւ մը թարգմանուած կ'ըլլայ երբ կ'ըսենք «ճիւղերու այս խուրճ» (imat bareçma phraçtaretem): Ըստ Darmesteterի, (տե՛ս Avesta Բ. էջ 254) բարամուռքի հաղար խուրճ կապել ստիպուած էին անոնք որ բարի գործ մը կատարելու պատժին ենթարկուած էին:

Բարամուռք նշանակութեամբ հայերէնն ունի նաև վարսամբ, բարամուռքին Բը Վով փոխանակուած, ինչպէս կը դիտուի կարգ մը հայերէն բառերուն վրայ: Համաձայն մեր պրպտումներուն բարամուռք նշանակութեամբ հայ լեզուին մէջ կը գտնուի նաև ուրիշ հայերէն բառ մը, Ուռ, հաւանօրէն պահլաւերէնէ փոխ առնուած. Եղիշէի պատմութեան մէջ (տե՛ս Յեղանակ Զ.), պարսիկ սպարապետը իր զօրքերը քաջալերելու ժամանակ կ'ըսէ. «Մի՛ մոռանալ զիդն և զպալն և զուռն», այս խօսքին մէջ յիշուած երեք բառերն ունին իրենց կրօնական նշանակութիւնը. հայերէնի մէջ ուռ բառը, բացի որթի բառուանակ նշանակութենէն, ունի նաև որեւէ տնկոյ ոստի նշանակութիւնը. V. Langlois Եղիշէի Ֆրանսերէն թարգմանութեան մէջ նոյն բառն ուռն բառին հետ շփոթելով marteau (մուրճ) կը հասկնայ, ինչ որ սխալ է, Միքայէլ Փորթուզալ Փաշա Եղիշէի իր օգտաշատ ուսումնասիրութեան մէջ բնուէ՛րանդրագրաւոր, իսկ Տ. Բարգէն Սրբազան (այժմ Վեհ. Աթոռակից Կաթողիկոս Կիլիկիոյ) իր ճոխ հմտութեամբ և մանրամասնութեամբ գրի առած նոյն ուսումնասիրութեան մէջ կը գիտէ, թէ ինչպէս քանի մը ուրիշ բառեր, նոյնպէս Եղիշէի գործածած ուռ բառը քննելի է և կը կոհնէ

թէ ան տարրեր նշանակութիւն մը պէտք է ունենայ:

Ուր բառը բարամունք նշանակութեամբ կը յիշուի Ս. Յիզկարուզիտի Վկայարանութեան մէջ. պարսիկ մոգ մը, Մախոմ անուն, Դունի մէջ, Զ. դարու կիսուն, կըրակի պաշտամունքին կը մասնակցէր. պահ մը կրակը կը սպռնայ հրդեհել տմէն կողմ. Դունայ հայ աւագերէցին միջոցաւ, Ս. Խաչի հրաշքով մը, հրդեհը կ'արդիւնուի. Մախոմ յետ նահատակութեան Յիզկարուզիտ անունը ստացած և կոչուած է Ասուածաստ վկայ. ուրիշ մոգերուն հետ կրակին զիմաց կեցած էր, մոգական սովորութեան համաձայն, որպէս զի իր շունչովը կրակը չպղծուի՝ բերանը կապած էր փաղարը կամ փանալը, զոր Ոսկերեքանի Եսայի մեկ-նութեան հայ թարգմանիչը կապերսակ կ'անուանէ, մէկ ձեռքով ալ բռնած էր ուր իր նշան հրամայելու: Ըստ Յայմատուրքի, Ս. Յիզկարուզիտ վկային վկայարանութիւնը գրած է ներսէս անուն քրիստոնեայ պարսիկ մը՝ բանտակիցը նոյն նահատակին, Յիզկարուզիտի նահատակութենէն վերջը. յետոյ ուրիշ մը կոկած էր զայն, իրը թէ Մախոմ՝ կրակին զիմաց կեցած՝ իր ձեռքը առած էր ուր հրամայելու համար. այս բացատրութիւնը հաւանական է որ վկայարանութիւնը սրբազրոյին մեկ-նութիւնն է. մոգը փախաւով կամ կապերսակով բերանը կը կապէր կրակին զիմաց՝ չպղծելու համար զայն իր շունչով, ըստ Զրադաշտական սովորութեան, ձիսակա-

տարութեան կամ աղօթքի ժամանակ, ինչպէս տեսանք, անհրաժեշտ էր նաև ձեռքով բռնել քարաւունքը, որ է այլ և այլ ճիւղերու նուիրական խուրձը, վկայարանութեան մէջ գործածուած ուրը զրուած է քարաւունք բառին իրը հոմանիշ: Ալիշան Ուրը կը հասկնայ պարզ դաւազան մը հրամայելու համար, ըստ վկայարանութեան, (տե՛ս Յուշիկ Բ. էջ 348, Հին Հաւասք, էջ 349). բայց մենք կը կարծենք թէ Եղիշէի և Ս. Յիզկարուզիտ տօնիկի սուրբին Վկայարանութեան մէջ գործածուած նոյն ուր բառը մոգերու յատուկ նուիրական քարաւունքն է զոր կը գործածէին անոնք, ինչպէս նաև ուրիշներ՝ կրակի պաշտամունքի և աղօթքի ժամանակ: Կը փութանք ապացուցանել այս պարագան հետեւեալ կերպով. Shâ-yast lâ-shâyast որ կրակապաշտներու կրօնական օրէնքներու վրայ ճառող պահլաւերէն զրուածք մ'է, ունի urvarâm բառ մը, ծառի փոքր ճիւղ նշանակութեամբ, (ur, ու, վերաւ, փոքր), նոյն բառը յիշեալ գիրքին անզգ. թարգմանութեան մէջ (Ի. 32) քանիցս յիշատակուած է baresôm, քարաւունք, իրը խուրձ նուիրական ճիւղերու, (տե՛ս Sacred Books of the East, Pahlavi Texts, part I, E. W. West):

Մեր համոզմամբ, ուրեմն Եղիշէի զործածած քարաւունք բառը ճշգրտօրէն հոմանիշը կ'ըլլայ Եղիշէի ու Վարք ու Վկայարանութեան (Բ. հատոր) ուր բառին:

ՄԿՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱՒԵՆՈՒՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ(*)

ԺԲ. Քրիստոնեական կրթութիւնը

Հոռոմէական կայսրութեան մէջ, հանրային ուսուցումը կատարեալ ազատութիւն կը վայելէր և երեք դասակարգերու կը բաժնուէր. — Նախնական, Երկրորդական և Բարձրագոյն:

Կարգ մը ոստաններու մէջ, գոյութիւն ունէին հոռոմութեան դպրոցներ, ինչպէս

նաև փիլիսոփայութեան, իրաւաբանութեան, բժշկութեան դասընթացքներ: Եթէ ստատուածներու մասին խօսելու պարտականութիւնը խորշում և խզահարութիւն ազգած չըլլար, ապահովաբար քրիստոնեաներու ալ պիտի հանդիպէինք ուսուցիչներուն մէջ. բաց աստի, քիչ հաւանական է որ, Դ. դարէն առաջ, պետութիւնը կամ ուսուցիչներ նշանակելու իրաւունք ունեցող քաղաքները, ժողովրդին գէշ աչքով զիտուած մէկ մասին մէջէն, որոնք քրիստոնեաներն էին, ընտրած ըլլան վարժապետներ, որոնց նոյնպէս լաւ աչքով պիտի չնայէին:

Այսու հանդերձ, զարմանալի միայն

(*) Շարունակութիւն՝ տե՛ս. Սիւն՝ 1932, Թիւ 4, էջ՝ 112:

պիտի ըլլար եթէ, երկու հալածանքներու միջեւ՝ երբեմն բաւական ալ երկար տեւող խաղաղութեան շրջաններու միջոցին, ձեռներէջ և քաջասիրտ հաւատացեալներ զանազան դպրոցներ բացած չըլլային:

Գիտենք թէ դպրոցի ուսուցիչներ նահատակուեցան, սակայն՝ անոնց գաղափարաբանութեան շարժառիթը ո՛չ թէ իրենց պաշտօնին կիրարկութիւնն էր, այլ իրենց հաւատքն ուրանալ մերժելին միայն:

Արնորոտ հոետորը, Գ. զարուն վերջերը, քրիստոնէութեան դարձող նշանաւոր մարդոց մէջէն կը յիշէ «մեծատաղանդ ատենաբաններ, քերականներ, հոետորներ, բժիշկներ, փիլիսոփայութեան ուսուցչապետներ»:

Հաւանական չէ բնաւ որ, այս բոլոր մտաւորականները ուսուցչութիւնէ հրաժարած ըլլան քրիստոնէական հաւատքն ընդգրկած ատենին:

Պատմութիւնը և հնախօսութիւնը մեզի պահած են անոնցմէ ոմանց անունները: Գորգոնիոս, դպրատան ուսուցիչ մը, Կալիստոսի գետնադամբանին մէջ թաղուած. Կասսիանոս, ուսուցչապետ մը, որ Իմալայի մէջ մարտիրոսացած է. Որոգինէս, քերականութեան ուսուցիչ Աղեքսանդրիոյ մէջ. Փլաբիանոս, քերականութեան ուրիշ ուսուցիչ մը Ափրիկէի մէջ. Անատոլիոս, փիլիսոփայութեան ուսուցիչ և Արիստոտէլի մեկնիչ՝ Աղեքսանդրիոյ մէջ:

Ոչ մէկ ապացոյց ունինք դաւանական դպրոցներու զոյւթեան մասին. ընդհակառակն՝ Իմալայի մէջ, Կասսիանոս իր դասերուն կ'ընդունէր քրիստոնէայ տղաքներ և հեթանոս պատիկներ, այս վերջիններն էին էր իրենց ծեր ուսուցիչը վայրագ չարանքի մը ենթարկեցին:

Անտարակոյս Փլաբիանոսի աշակերտներն ալ հեթանոսներ էին. սակայն անոնք այնքան գորովագին կը սիրէին իրենց ուսուցիչը որ իրենց բոլոր միջոցներով, նոյն իսկ սուտ խօսելով, քանահնար եղան դայն կորզել մահուանէ:

Հարմանալի է արդարեւ տեսնել քրիստոնէական, և անոնց մէջ ապագայ մարտիրոսներ, որոնք յանձն կ'առնեն մահուաներուն և երկրասարդներուն տալու բոլորովին հեթանոսական առասպելներով աղգորուած կրթութիւն մը, զոր իրենց մա-

մանակակիցները կը նկատէին զրական գեղեցկութեան առատահոս աղբիւր մը:

Յոյն քերականը, չէր կրնար կարգաւ և մեկնել Հոմերոսը կամ Պլինտարը, ոչ ալ լատին քերականագէտը՝ Վիրգիլիոսը կամ Ուրատիոսը, առանց ի յուշ ածելու — թէ իսկ քրիստոնէայ ըլլար — աստուածներու և դիցուններու արկածներն ու փորձանքները, որոնց պէտք է անդադար ակնարկէին աշակերտներուն գրաւոր պատականութիւններն ալ:

Սակայն կ'երեւի թէ, զիցարանութիւնը, այլ ևս զրականութեան թարմատար մէկ մասը նկատուած ըլլալով, հետզհետէ կը կորսնցնէր իր կրօնական նշանակութիւնը:

Ատենօք, առ ի չգոյէ հաւատքի, զիւրահաւանութեան զիմում կ'ընէր ան. այսուհետեւ այլ ևս հասարակ տեղիքի, այլարանութեան և պատմուածքի դասանիւթի մակերեսէն վեր չ'իլլեր անիկա:

Անգամ մը մինչև հոն հասնելէն վերջը, ա՛լ մեծ վտանգ մը չէր պատճառեր անիկա քրիստոնէայ ուսանողներուն:

Շուտով կը զգային անոնք անդունդը որով իրարմէ կը զատուէին դպրոցին մէջ առատպէնները պարզող և եկեղեցիին մէջ կրօնքը պարզարանող կերպերը. ու անոնք բնաւ չէին փորձուեր այս երկուքը իրարու հետ շփոթելու: Ահա թէ ինչո՞ւ համար հեթանոս դասական գործերուն ուսումնասիրութիւնը, որ անհրաժեշտ էր իմացականութեան կազմաւորումին, և տիրացումին համար ամբողջութեանը այն ծանօթութիւններուն որոնցմով կը շինուէր այն ատեն «պարկեշտ մարդ»ը, չարգիլուեցաւ քրիստոնէականերուն:

Տերաւզիանոս իր սովորութեանը անհետեական, քրիստոնէին կը մերժէ ուսուցանելու իրաւունքը, սակայն անոնց իրաւունք կու տայ դպրոց յաճախելու. վտանգի զրական ուսուցումը զոր հոն կը ստանային անոնք, անհրաժեշտ է մարգու վարքին համար: Եկեղեցւոյ պետերը այս հակասութեան մէջ չինկան երբեք և հաւատացեալներու չարգիլեցին ուսանիլը, ինչպէս որ անոնց չէին արգիլած ուսուցանելը:

Թ. ԳԼ. ՊԱՐԳԵԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

(ժամանակագրական ծանօթութիւնք)

Ձեռագրէ հանուած)

1931 ին տմառը չորս հինգ օր վայելեցի Զմմառի Հայ միաբանութեան թանկագին ասպնջականութիւնը, մինչ վանքին և Անտոնեանց հոն ի մի հաւաքուած հայերէն ձեռագիրները աչքէ կ'անցընէի: Այս առթիւ վայելեցի նաև Գերապատիւ Պատու հասեանք անձամբ ճանչնալու ուրախութիւնը. շնորհակալ եմ Լիբանանի այս հին վանքին ինծի շնորհած խնամքին, և ինծի տրուած ամէն տեսակ դիւրութեանց համար:

Կ. Պոլսոյ Անտոնեանց Միաբանութեան ձեռագիրներն ալ փոխադրուած են Զմմառի վանքը. անոնցմէ թիւ ՄՁԴ (284) թղթեայ նօտրգիր ձեռագիրին մէջ հանդիպեցայ Երուսաղէմի և իր Հայ միաբաններուն վրայօք կարեւոր ժամանակագրական ծանօթութիւններու, ժ.Ը և ԺԺ զարեւուն վերաբերող: Ատոնք ամբողջութեամբ արտագրելով Սիոնի միջոցաւ կը հրատարակեմ այժմ ի դիւրութիւն ուսումնասէրներուն:

«Շնորհիւ և ողորմութեամբն աստուծոյ ի ՌՄԺԶ (= 1767) թուին, տեսան Կարապետ Պատրիարքին սրբոյ քաղաքիս Երուսաղէմի, ևս մեղաւոր Հաճնցի Սարգիս վարդապետս կարգեցայ ժամօրհնող Սուրբ Աթոռոյս, և աստ սկսայ զրել զեկեղեցական կառավարութիւն Սրբոյ Աթոռոյս զորինչ որ արտաքոյ տօնացոյցին առնեն, որպէս հնազոյն ձերունիք արարին, և ևս աստ զրեցի, վասն ապագայս յիշտակ մնալոյ, և վասն այսուհետե միշտ միակերպ կառավարելոյ յետագայ եղբարցդ. խնդրեմ յիշման արժանի առնել մեզու»

«Եւ ևս Սրբոյ Աթոռոյս Մոմճի Կիւմիւռլեանցի Ստեփանոս վարդապետս օրինակեցի այն տետրակն, զիտէ յոյժ եղծեալ էր և հնացեալ, և ևս խնդրեմ եղբարցդ նոյն վերոյ զրեալ յիշման զողորմին:» Ասկէ կը սկսի. «Այս է կարգ և սահմանք և արարողութիւն Սրբոյ Աթոռոյս

արտաքոյ տօնացոյցի:» Ասկէ վերջ տեղեկութիւններ կը տրուին՝ հաւանաբար Ստեփանոս վարդ. Կիւմիւռլեանցի կողմէ՝ վանքին անցքերուն մասին:

«Սրբոյ Աթոռոյս պատրիարք Տարօնացի որ և Խորենացի Թէոդորոս վարդապետն վաղճանեցաւ ի թուին ՌՄԺ (= 1761) և Դեկտեմբերի Է (7) ին:»

«Զկնի նորին եղև պատրիարք սրբոյ Աթոռոյս նորին աշակերտ Կէնճէցի Կարապետ վարդապետն, որ էր թուին ՌՄԺԱ (= 1762), և Ապրիլի ԺԱ (11): Որ և սա ևս վաղճանեցաւ ի թուին ՌՄԺԷ (= 1768) Յունվարի ԻԴ (24): Զկնի նորին՝ որ և սա ևս էր աշակերտ Թէոդորոսին՝ Պողոս պատրիարքի աւետիսն եկաւ ՌՄԺԷ (= 1768) Ապրիլի ԺԱ (11): ԺԸ (18) ին նստաւ յաթոռն: Որ և սա ի թուին ՌՄԻԴ (= 1775) և Մայիսի ԺԸ (18) վաղճանեցաւ, որոյ տէր լուսաւորեցէ զհոգին: Զկնի նորին նստաւ յաթոռն, ՌՄԻԴ (= 1775) թվին և նոյեմբերի Թ (9), Մարաշի Զէքէմ օլլի Յարութիւն վարդապետի աշակերտ Յովակիմ պատրիարքն, որ է ի գիւղէն Քանաքէճու. որ և սա ևս վաղճանեցաւ ի թուին ՌՄԽԲ (= 1793) և սեպտեմբերի ԻԵ (25) վարագայ խաչի օրն: Զկնի նորին, նստաւ յաթոռն ի ՌՄԽԳ (= 1794) թուին, փետրվարի ԺԴ (14) Կէնճէցի Կարապետ պատրիարքն: Սա ևս վասն Սրբոյ յԱթոռոյս հարկաւորութեան գնաց Յոսպէ առ մեծ մօվպէտ՝ որ յեղիպտոսու վերայ գնալոց էր, անդ հիւանդացաւ քանի մի օր և փոխեցաւ տա Աստուած որոյ զհոգին Տէր լուսաւորեցէ, ի թվին ՌՄԽԹ (= 1800) և յունիսի ԺԸ (18), յետ սորա ընտրեցաւ ի մեծն Պոլիս և կարգեցաւ պատրիարք Սրբոյ յԱթոռոյս՝ Վանցի Դարպասնի Թէոդորոս վարդապետն, ՌՄԽԹ (= 1800) թուին և Յուլիսի ԺԴ ին ուրբաթի օրն, և Սեպտեմբերի Ա (1) ին Պէրաթն եկաւ Պոլսոյ՝ բայց սա ոչ էառ յանձն՝ վասն Սրբոյ յԱթոռոյս սաստիկ նեղութեան և անթիւ պարտուցն՝ թէպէտ և բարեպէս կառավարէր՝ թէ միաբանքն և թէ տէրունական ուխտաւորքն. այսպէս մնաց մինչև Բ (2) ամ, յետ Բ. ամին, ի ՌՄՄԱ (= 1802) թուին և յուլիսի ԺԹ (19) շաբաթ օրն որ էր տօն Տապանակին նստաւ Սուրբ Աթոռն որոյ տէր տացէ կարօղութիւն:»

«Զինի որ ևս սա ի թվին ՌՄԿԷ (=1818) և Օգոստոս ԻԲ (22) առ Աստուած փոխեցաւ, որոյ զհոգին տէր լուսաւորեցաւ, Ձորեքշաբթի զիշերն, ի Զ(6) ժամուն աւանդեց, հինգշաբթի օրն թաղեցաւ ի Սուրբ Փրկիչ:»

«Եւ քնաց Սուրբ Աթոռն առանց պատրիարքի մինչև ի ՌՄԿԷ (=1819) և Օգոստոսի Զ(6) ին. ի ՌՄԿԷ (=1819) Օգոստոսի Զ(6) ըն օրն Ձորեքշաբթի, Պոլսոյ Պօղոս պատրիարքին աշակերտ Անդրէաս վարդապետն եկն, և բերեալ ընդ իւր Իզնիմիտցի վէժիլ Գարբիէ վարդապետի պատրիարքութեան հերթի հիւնալինն և ի Շաբաթի օրն որ է տօնն 200 հարապետաց եփեսոսի սուրբ ժողովոյն Օգոստոսի Թ(9) ին երեկոյեան հանգիստով տարաք սուրբ եկեղեցին և նստուցաք սուրբ աթոռն Տեառնեղբօրն. Աստուած բարի վայելուքն տայէ և երկար յամօք ժառանգեցէ ամէն:»

Տարբեր գրչէ. «Գարբիէ վարդապետն վախճանեցաւ յամի տեառն 1840, ապր. 25 և թաղեցաւ ի Սուրբ Փրկիչ: Եւ փոխանակեաց յետ նորա Չաքարիայ Արքեպիսկոպոս Մուշեղ Մամիկոնեան ի Տարոնոյ ի գեղջէն Կորեցի, որ ի վիֆիլոքեան իւրում ի Պօլիս Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռոյն քրոջընեալ զազգօգուտ ոխորժակ ազգին մերոյ հանել ետ խարքի Հիւնալուն, վասն մատուցման սուրբ պատարագին ի կենդանակիր սուրբ գերեզմանին Բրիտտոսի փրկչին, պատճառեալ այսմիկ ազնիւ բաժանորդութիւն ընդ աշխատեալ երկու ազգացն քրիստոնէից՝ Լատինաց և Յունաց:»

«Ի 1829 և սեպ. երկու սկսանք պատարագել յաջողութեամբ Աստուծոյ, ի ձեռն համբաւաւոր օսմանեան տէրութեան գործակատար Պէղճեան Յարութիւն ամիրապետին և Փիշմիշեան Միքայէլ ամիրային, որոց տէր վարձահատոյց լիցի և ընկալցի ի խորան երկնից ի փառս սուրբ տեսութեան իւրոյ:»

«Վախճանեցաւ Չաքարիա պատրիարքն ջրգողութեամբ ախտացեալ, ի 1846 մայիս 7 ի լուսանալ երեքշաբթի ի մետաւան ժամու: Նստաւ յետ նորա յաթոռ պատրիարքութեան Երուսաղէմացի Կիրակոս արքեպիսկոպոսն ի 1847 փետր. 13 յերեկոյի Տեառնընդառաջի նախատօնակին մեծաւ հանդէսով հուլիսեամբ և իւրոյ

քաղցրիկ ատենախօսութեամբ ամենեցուն սիրտ յափշտակեց: Վախճանեցաւ Կիրակոս պատրիարքն ի 1850, մայիս 24 ի զիշերին յերրորդ ժամու, յորում լուսանայր բողոքածամանակեայ յանկարծակի ըմբռնեալ մինչև և անհնար նմա լինել զարման տանել, և փոյթ ընդ փոյթ զրաւ էառ ի կենաց: Եւ փառաւոր յուղարկաւորութեամբ թաղեցաւ ի նոյն օր ի Սուրբ Փրկիչ՝ որոյ հոգին տէրն լուսաւորեցի:»

«Յետ Կիրակոս հոգեկիր սրբազան պատրիարքին ի 1850, ընտրեցին պատրիարք Զմիւռնացի Յօհաննէս եպոս. որ նորոգ վիֆիլ կարգեալ գտաւ Երուսաղէմայ ի Պօլիս ընտրողութեամբ Կիրակոս սրբազանին: Եւ ազգային ընտրութեամբ. հանդիսիւ նստուցանին ի Սուրբ Սաղ ի կեղեցին յաթոռն յանուն Սուրբ Երուսաղէմի հաստատել զնա ի պատրիարքութեան: Եւ ի նոյն թիւ յուլիս 30 ընտրողութեամբ խորհրդականաց հրաւիրակ գնացաք յերուսաղէմէ ի Պօլիս անձինք հինգ, նուաստս Յակոբոս վարդապետ Զլինկիրեան Կէլիպօլցի, Ղուկաս վարդապետ Բալուցի, և ծերունի Մատթէոս վարդապետ Կեսարացի, զլուս երկուց վարդապետացս (չոր հաճութեամբ իւրով խնդրեալ էր Յօհաննէս նորապսակ պատրիարքն ի Պօլսոյ տեղապահ զնել յերուսաղէմատանն ի Պօլիս ի տեղի իւր) և երկու սարկաւազ Կիրակոսեան տիրացու Յովսէփ Աղեքսանդրացին(*), և տիրացու Դէորդ Զորլուցի, և հասեալ ի Զմիւռնին չոգենաւաւ՝ յոր նստաք ի Պէրութէ. ի մաքրանոցն արքունի կատարեցաք զօտն Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի, և չորեքշաբթի օրն ելեալ ի մաքրանոցէ զհինգ աւուր մաքրութեան միջոցին կատարելով, ի հինգշաբթի երեկոյին չոգենաւաւ նաւեցաք և հասաք ի շաբաթ առաւօտ ի Պօլիս Երուսաղէմատան մեր: Եւ տուեալ զիւր ձեռքին հրաժարական սրբազան մեր վերադարձաք չոգենաւաւ ի Յոպպէ ի նոյնմբեր 1: Եւ մեծաւ պատուով ելաք ի վանս մեր, աստանոր հանգիստ առաք, զի Բ. օր ի մէջ ալեկոծութեան մընացաք ի մէջ ծովու:»

Դարձեալ Ստեփանոս վրդպ. ի գրչէն:

(*) Ապա Յարութիւն Պաշիւարֆ Վեհապետեան:

«Յորժամ փախստական ուխտաւորքն ընդ քերձիմանաց, չար սովորութենէ եղեալ որ առ պաշխին բան կու խնդրէն ի քերձիմանացն և տան, ի թուին ՌՄԻԳ (=1774) զարձեալ ժէ (17) ոսկի միջնորդիսն ևթէ ոչ ունիցի միջնորդ՝ և (5) ոսկի առ պաշխն, և (7) զօրօրայ սայի պաշխն՝ Գ (3) զօրօրայ քիւփիզնոց օսապաշխն տան, զայս վերողրեալքս ուխտաւորաց քերձիմանին ի միջի իւրեանց ժողովին և տան, և ոչ թէ ուխտաւորքն տան»:

«Ի թուին ՌՄԻԶ (=1777), և յուլիսի ԻԶ (26) ին Յատւոմ օղլու Մէհմէտ փաշան Տեղիի եկաւ սուրբ քաղաքս յերուսաղէմ, և յուլիսի ԻԹ (29) որ օրն է չարաթ բազում կաշառ էառ Յոսնկաց մեր Փրկչայ գերեզմանատունն առեալ ետ նոցա մասն ինչ»:

«Ի պատրիարքութեան տեառն Յովակիմայ ՌՄԼԲ (=1783) թուին, և սեպտեմբերի Է, վիճիլ Գարբիէլ վարդապետ վաղձանեցաւ Դ (4) տարի վիճիլութիւն արար»:

«Յետ նորա Եւդոկիացի Մարտիրոս վարդապետ Ա. տարի վիճիլ եղեւ. իւր կամաւն ելաւ գործոյն»:

«Յետ նորա Բերկուցի Գէորգ վարդապետն ևս Դ (4) տարի արար վիճիլութիւն, և ի ՌՄԽԱ (=1792) թուին և սեպտեմբերի Գ (3) ին վաղձանեցաւ. տէր լուսաւորեսցէ զհոգիին»:

«Եւ ի սոյն թուոյն և սեպտեմբերի Ժ (10) ին նստաւ վիճիլ Եւդոկիացի լուսարար Պետրոս վարդապետ ՌՄԽԵ (=1796), մայիսի ԻԹ (29) ին, ելաւ վիճիլութիւն իւր կամաւն: Նա ևս նոյն թվոյն և յունիսի Ա. ին նստաւ վիճիլ՝ Զմբէկէզէզի Պետրոս վարդապետ՝ սա ևս վասն հարկաւորութեան Սըրբոյ Աթոռոյս՝ յղեցին ի մեծն Պօլիս ՌՄԽԹ (=1800) թվին և նոյեմբերի ԺԶ (16) ին: Սոյն օրն իւր տեղն վիճիլ կացոյց Մարաշի կիրառն վարդապետն: Ի ՌՄԻԲ (=1803) ին և հոկտեմբերի Ա. ին մեր վիճիլ Պետրոս եպիսկոպոսն ընդ Պօլսոյ տէրուհական ուխտաւորացն եկեալ՝ նոյեմբերի Բ. ին կրկին վիճիլ կարգեցին»:

«Ի ՌՄԿԱ (=1812) և մարտի Ա. ին ուրբաթ օրն Է (7) ժամուն Զմբէկէզէզի վիճիլ Պետրոս հայր սուրբի վերայ Տաւրա իջաւ՝ որ ոչ ևս կարաց խօսիլ, հագիւ սրբութիւն հառն, մինչև չորեքշաբթի օրն չորս ժամուն հանգեաւ առ Տէր, և եղաւ ի մէջ

Սբ. Փրկչին որոյ տէր լուսաւորեսցէ զհոգին իւր»:

«Յետ սորա և ՌՄԿԱ (=1812) ին Տէրէվանքի Պետրոս հայր սուրբն եղեւ վիճիլ, մինչև ի ՌՄԿԲ (=1813) և մարտի 22. սա ևս առ Աստուած փոխեցաւ. Տէր լուսաւորեսցէ զհոգիին»:

«Յետ սորա ի ՌՄԿԲ (=1813) և մայիսին Եւդոկիացի Ստեփաննոս վարդապետն ի նուիրակութենէ եկեալ եղեւ վիճիլ: ՌՄԿԴ (=1815) նոյեմբեր Ա. Գարբիէլ հայր սուրբն վիճիլ նստաւ: Ի ՌՄԻԹ (=1810) և դեկտեմբերի ԻԶ (26) ին սուրբ Ստեփաննոսի տօնի օրն, մեր Յակոբ հայր սուրբի վերայ Տաւրա իջաւ աջ կողմն. բարեբարն աստուած ինքն այց արասցէ»:

«Ի ՌՄԿԱ (=1812) և յուլիսի Զ (6) ին առ Աստուած փոխեցաւ, նոյն օրն ևս գրեւեպան մանճեսի Դանիէլն հանգեաւ առ Տէր, որոց զհոգիան նշունց Տէր լուսաւորեսցէ»:

«Ի ՌՄԿԲ (=1813) և մարտի Թ (9) կիրակի զիշերն Զ (6) ժամուն Տէրէվանքի լուսահոգի Պետրոս եպիսկոպոսն առ Աստուած փոխեցաւ որոյ հոգին Տէր լուսաւորեսցէ՝ նախ Պօլիս յետոյ սուրբ Երուսաղէմ վիճիլութիւն արաւ»:

Վերի արտագրութեանս ամբողջ ընթացքին կային մէջ ընդ մէջ պարսպ թուած միջոցներ նաև ամբողջ էջեր:

Յ. ԲԻԻՐՏԵԱՆ

“ԱՇԱ ՄԱՐԴԸ,”

Խաչկութեան պատկերին առջև

Նախ մը խաչեր Գողգոթայի վրայ ցցուած,
Որոց մէջեղ պիտի խառնէ՛ր Որդին Աստուած...
Այդպէս վնոց՝ դառն առաջ՝ կոյր ամբոխը,
Միամիտին մէջ ճեմեղով իր ռոտիւր:

Մինչդեռ աշխարհ եկած էր Ան որպէսզի հէ՛ք
Մարդկութիւնը դարձի բեւեռ սրտակեղե՛ք
’Ի անգիտակցի իր վիճակէ՛ն՝ Նոր Օրէնքին
Պատգամով ու օրհնակով իր սուրբ կեանքին:

Այսպէս է միշտ երբ Բարոյիչն ճրգօր խօսիմ
Կը գերիշխէ աշխարհաւ ամբոխներուն
Չեւապաւս եւ խաւարակառ ուղեղներուն:

Այսպէս է միշտ երբ լուսաւոր Գաղափարին
Տարածիլը կ’աւաթ ամէն արուեստական
Ու այլամեծ փաստերութիւն ցոյցեցական...:

ՄԵՂՐԻԿ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՏԱՐՈՆԻ ԱՇԽԱՐՀ, Պատկերներ ու Պատմումներ.— Գեղամ ՏԵՐ Կարապետյան (Գեղամ), Փարիզ, 1931, էջ 340. — Ն. Գ. Բ. Մանեգար, Թիւ 3:

Հատորիս հեղինակը մին է գաւառացի մեր յայտնի գրագէտներէն: Ծնած է 1865 ին Մշոյ Դաշտի Խէյբիան գիւղը: Զաւակն է Տ. Կարապետ քահանայ Տ. Կարապետեանի, որուն խնամքին տակ ստացած է իր նախնական կրթութիւնը: Ապա Մշոյ Ս. Կարապետ Վանքի ժառ. Վարժարանին աշակերտած է մօտ եօթը տարի, և 1883 ին աւարտած է դպրոցական շրջանը: Յետոյ երկու տարիի չափ ալ էջմիածնի Դէորդեան Շեմարանին մէջ մնացած է, և առանց դատընթացքը աւարտելու Մուշ վերադառնալով մտած է հանրային կեանքի ասպարէզին մէջ:

Հոս Գեղամի բազմակողմանի գործունէութենէն գրչի մշակի մասը միայն կը բաւէ ներկայացնել: Տակաւին իր պատանի հասակէն սկսած է գրել ան, և շատ բեղուն արտադրող մը եղած է: Գեղամ մշակած է բազմաթիւ ճիւղեր, և գնահատելի արդիւնաւորութեամբ: Ունի բանասիրական, պատմական, ազգագրական և վիպական արժէքաւոր գրութիւններ, տըպուած կամ անտպ: Իր գլխաւոր երկերն են. Մշոյ Դաւառական Լեզուի Բառեր, Յիշատակարաններ, Մշոյ Մարտահար Ս. Կարապետ, Ապրիլեան Կոտորածը, Հոգային Հարցը, Տիրացուն և Ժամկոչը, և շատ մը յօդուածներ, ցրուած այլեայլ թերթերու մէջ: Ներկայ հատորը կը բովանդակէ մէկ մասը Գեղամի պատկերներուն և պատմումներուն:

Սոյն գրքին պարունակած բոլոր գրուածներուն մէջ առհասարակ կը զգացուի հայրենասէր և ժողովրդասէր սրտի մը ազնիւ բութախումբ: Հայ գեղջուկ կեանքին պատկերները, զոր կուտայ ան գունագեղ գրչով մը, յաճախ տխուր են և ցաւազին, և քիչ անգամ միայն կան տեսարաններ, որոնք մարդը մտովի կը փոխադրեն գիւղացիի մը խոնարհ խրճիթը, ուր ան կը վայելէ պահ մը, պարզ, բնական և անմեղունակ կեանքի մը հրապոյրներուն քաղցր թովուցիւնը:

Հայ ազգագրութեան և ռամկագիտութեան համար պիտանի բաւական հում նիւթ կը պարունակէ այս հատորը: Կըրնանք թուել այդ կարգի յօդուածներուն

կարեւորները. Թղրաքաց, Գուրանն ու Անսարանը, Հովիւ Կարօն, Մեր Կարապետացիներն ու իրենց Պաշտպան Սուրբը, Տնակի Մարտի, Կարն-Աղբիւր և Մասն-Աղբիւր, Գեղացիի Նախապաշարուն, Վեցհազարեակն ու Թղրաքար Մարտի:

Գրքին շատ յատկանշական կողմերէն մին է իր լեզուն: Մշոյ գաւառաբարբառին յատուկ բառեր և ոճեր մեծ առատութեամբ կը գտնուին գրեթէ ամէն գրուածքի մէջ: Ասոնցմէ շատերը գեղեցիկ և ընտիր են իսկապէս և կ'արժէ որ ընդհանրանան: Իր կիրարկած գաւառիկ բառերու մեծ մասին բնականաբար անձանթ է հառարակ հայ ընթերցողը: Այս պարագան նկատի առնելով Հրատարակիչները գովելի զաղափարն ունեցած են հատորիս վերջը կցելու Բացատրական Բառարան մը, որ անհրաժեշտութիւն մըն է գրուածներուն հասկընցողութեան համար: Հարկ է դիտել տալ սակայն որ Բառարանը փափաքուածին չափ լիակատար չէ: Ատկէ զատ ունի մէկ երկու թերութիւններ, զորս կարելի էր առանց մեծ դժուարութեան դարմանել: Զորօր. նոյն գրով սկսող բոլոր բառերը պարզապէս իրարու ետեւէ գրուած են փոխանակ կանոնաւոր այբուբենական դասաւորութեամբ շարուելու: Դարձեալ, բնագիրին և բառարանին մէջ կարգ մը բառերու ուղղագրութիւնը միօրինակ չէ, մինչդեռ գրքին բառագլխտական արժէքին տեսակէտով կարեւոր պայման մըն է այդ: Ահաւասիկ քանի մը օրինակներ. հերդեցունց (էջ 30), բառ. հերքեցունց. պըընխոտ (36), բառ. պընխոտ. զորեցւոր (37), բառ. զորեցւոր. փեճ (38), բառ. փեճ. պըընխալ (55), պըընխալ (88), բառ. պըընխալ. գաղչտել (76), բառ. գաղչտել. ճանպըուկ (109), բառ. ճանպըուկ. թաճ (133), բառ. թեճ (տաճ). և այլն:

Ն. Գ. Բարեկամներու ձեռներէցութեամբ հրատարակուող մատենաշարին նախընթաց հատորներուն առթիւ Սիւնի մէջ տրդէն մատնանիլ եղան այն բազմաթիւ առաւելութիւնները, որոնք յատկանիշը կը կազմեն սոյն շարքին: Զանոնք հոս դարձեալ թուելու հարկ չենք տեսներ: Ներկայ հաւաքածոն ալ մնայուն արժէք ունեցող երկ մըն է, և յանձնարարելի է բոլոր գըրսէրներուն:

Ն. Վ. Պ.

ՀՈԳ. Տ. ՏԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՈՒ ՂԵՐՁԸ

Ամենապատիւ Սրբազան Նախագահ Հայր,

Իբր նախագահ Պատկ. Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ, որ Ս. Աթոռին և Միաբանութեան վարչական վերին մարմինը կը ներկայացնէ, Ձեր Ամենապատուութիւնը ա'յսօր տակաւին, Ձեր բարեբաւօրեկ դահուկաւութենէն քանի մ'ամիսներ ետք, բախտը և երջանկութիւնը կ'ունենանք տեսնելու ի գլուխ անդամոց ամբողջութեան այս ժողովին, զոր բացիք այս պահուս ա'յնքան իմաստուն և նշանակալից խօսքերով, որոնք կը գծեն Ս. Աթոռոյս զործոց ընթացքին համար լաւագոյն ուղղութեան մը նախագիծը:

Պիտի կրնամ ապահովաբար ըսել, անդամակից հարց և եղբարց կողմէ, թէ Ձեր խօսքերը մեծապէս թանկագին և տպաւորիչ եղան, և ուշադրութեամբ ի միտ առնուեցան Աթոռի բարեւաման համար Ձեր գծած ուղղութիւնը: Ակնարկելով Ձեր խօսքերէն մէկ կէտին:

Արդարեւ սիրոյ և խաղաղութեան կեանքին լիութիւնը և ծողկումը, քրիստոնէական յորացոյցներու վրայ հիմնուելով միաբանութեան մը համար միակ նպատակը և ձգտումը պէտք է ըլլայ: Ինչ կ'ըսեմ, եթէ զուրսէն զիտողի մը զիրքին մէջ գնէինք մենք գմեղ՝ տարօրինակ իսկ պիտի թուէր սիրոյ և խաղաղութեան յորդորներուն գոթութեան իրաւունքը Աւետարանի պաշտօնականներուն իրենց պետին կողմէ ուղղուած խօսքերուն մէջ:

Կրնամ ըսել Ձեր Ամենապատուութեան, պատուարժան հարց և եղբարց կողմէ, որ այս ժողովին բոլոր անդամներն ալ Ձեր զրած նպատակներուն իրականացումին ի բոլոր սրտէ ցանկացող են:

Սիրոյ և խաղաղութեան հիման վրայ մարդոց մեծ կամ փոքր բազմութեան մը զործակցութիւնը, Սրբազան Հայր, մի միայն զրուած կանոնի մը նկատմամբ ցուցուած անվերապահ հուստարմուծութեամբ հնարաւոր է: Եթէ քրիստոնէական սէրը գեր քան զկարգապահութիւն է, այսինքն օրէնքէն վեր, սակայն օրէնքը, կարգապահութիւնը միակ սանդուխն է, առանց որուն կարելի չէ մահկանացուներու համար մաղցիլ գէպի սիրոյ բարձունքը:

Ձո՛ւտ կրօնական ոգիով, չափուած-ձեռուած և անխտրական կարգապահութեան մը պէտքը մի՛շտ ալ ա'յնքան խորապէս ցանկալի եղած է ամէն տեղ ուր զինուորու-

թեան մը, թէ՛ իսկ հոգեւոր, կազմն ու կեանքը կայ, ինչպէս զոր օրինակ այս նուիրական յարկին տակ, յառաջ երթալու համար սրբազան առաքելութեան մը ճամբուն վրայ, և իրականացնելու համար առձեռն պատրաստ եղած հնարաւորութիւնները:

Ս. Ուխտիս Միաբանական Կանոնը, որ ուղղութիւն կու տայ այս ժողովի ընթացքին, իրաւ է թէ կատարեալ չէ: Բայց ուխտի չափ հանդիսաւոր բանով մը կապուած է անոր այս ժողովին անդամներէն իւրօքան չլիւրը, և հաւատարմութիւն կը պարտի անոր ըստ ամենայնի, կիրարկելով իր իրաւունքները տրուած սահմաններու մէջ, նախանձախնդիր ըլլալով անոր, պատասխանատուութեան զօրեղ զիտակցութեամբ, անշուշտ մինչև կատարելագոյնին ստեղծումը, ներկայ Կանոնին բարեփոխութեամբ:

Ձեր Ամենապատուութեան նման բարձր հոգեւորականի և Հօր մը այս ժողովին գլուխըն անցնելովը անկասկած աւելցաւ անոր հեղինակաւորութիւնը և արդիւնաւորութեան ընդունակութիւնը:

Տարակոյս չունինք բնաւ, Սրբազան Նախագահ Հայր, որ երբ այս մարմինն ղեկը ձեռք կ'առնէք, զայն ուղղելու համար զէպի ազնուագոյն ձկտումներու իրականացման նաւահանգիստը, պիտի առաջնորդէք զմեզ, առանց թոյլ տալու որ հաշտուինք տարամէտ ուղղութիւններու հետ, զէպի այս ուխտին Սրբազան նպատակը, մաքուր քրիստոնէական եղբայրակցութեան և հաստրակաց կենցաղի ոգիին համապատասխանող կարգ-կանոնի ձամբով, որուն վրայ այս ժողովին անդամները Ձեր հետ պիտի ունենաք միշտ:

Այս զգացումներով, Հայր Սրբազան, ժողովոյս անդամներուն կողմէ ցնծութեամբ կը շնորհաւորեմ Ձեր Ամենապատուութիւնը իբր նախագահ, և անկեղծ սիրով շնորհակալութիւն յայտնելով Ձեր խօսքերուն համար, կը յուսամ զօրեղապէս որ Ձեր Բարձր Սրբազնութեան բաղձանքները, որոնցմով կը սկսիք գործի, ողորմութեամբն Աստուծոյ պիտի իրականանան հետզհետէ, ստոյգ և իսկական վերելքի մը բարիքները բերելով Ազգին և Ս. Ուխտիս ընդհանուր եղբայրութեան համար ա'յնքան սիրելի եւ պաշտելի եղող Ս. Աթոռին, որ սա ալ իր կարգին օրհնութեան աղբիւր մ'ըլլայ մեր Հիջ. Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյն և Ազգին:

ՆՇԽԱՐՔ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

Ի ՎԵՇՏԱՍԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾՍ Ս. ԵՓՐԵՄԻ

ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՍԻԴԵԱՅ ՔԱՂԱՔԻ

(Շար. Սիմոն, 1931, Թիւ 6 էջ 185)

Ա՛հն է խորհրդակից ծածուկ ներքին մըտացն. ոչ պահէ ընդ նմա ստուգութիւն, զի յայտնէ գնեքին խորհուրդս նորա: Զի խորհուրդն ներքին որ ծածուկ է, յայտնի է, թէ զիա՛րդ եւ զի՛նչ է: Եթէ լիտենան սակաւ միտքն, աղաղակէ ակն առաջի արտաքնոց զծածուկ արատս տգեղութեան նորա, յայտնէ առաջի տեսողաց: Ո՛ սիրտ ծածուկ, ո՛ւր ես զի արար զքեզ ակն մերկ, տեսանեն ծանուկ զանարգանս քո, զի սահիս ի վերայ բրաց: Աստուած արար սենեակ զի բնակեցէ սիրտ քո իբրեւ ըզգաստ: Զծածուկութիւն որ է ի սենեկին, ցոնեն զամենայնիւ հայեցածք: Ո՛ ոչ քարոզէ զքեզ ո՛ սիրտ: Եւ խայտառակէ զըրպարտեալ, եւ զրկեալ է ակն, թէ լիտի է քոն զամենայն զգայունս: Իբրեւ գոն հետ չար քան զնա անդամք որ են ի մարմնի: Ահա ամենայն անդամք ի միտսին յայտնեն զառականս սրտի: Բարձանեալ են անդամք ի սրտէ: Թագաւոր է զգայնոց. եւ թէ յանգարծ⁽¹⁾ կապեցէ սիրտ զխորհուրդ սիրոյ ընդ իմիք, յայտնեն զխորհուրդսն անդամքն: Զի գուշակ իւր յընտանեաց⁽²⁾ է: Բերան ճառիւքն զոր երկրորդէ, գուշակէ թէ ում են միտքն: Զի որով միշտն կայ ի բերան, ճաշակ ի սիրան թէ զիարդ է, զճաշական զոր տայ բերան, ի ներքին համբարեաց⁽³⁾ կարկառու: Զի յոր ինչ բը-

նակաւոր է սիրան, ի նոյն խոկայ եւ լեզուն: Որսացեալ ըմբռնի ի մէջ շրթանց որ ինչ ծածուկն է ի խորհուրդսն: Զի բաց է միշտ բերան, զերծանին ելանեն ծածուկեալք: Զի չիք դռնապան եւ ոչ դուռն, կողոպտեալ լինին միտք: Բաժանեալ է բերան ի սրտէ, եւ զողանայ յայտնէ ըզծածուկս նորա: Մեծարեալ են միտքն եւ թէ ի ներքս իցեն, եւ ոչ գլխին եթէ արտաքս սահին, բարձանեալ են ի սրտէ, եւ ականջք լուրք ի խաւսից, խաւսիւքն ուրում ծարաւի են լսել, քարոզեն թէ զինչ են միտքն: Ծառն որ նոցա քաղցրանայ, հայելի է նա մտաց, նովաւ տեսանեն ըզնա ի ծածուկ: Զի փորձեն թէ զինչ քաղցրանայ նմա բոտ ծարաւոյ մտացն, նոյնպէս ընուն եւ մուծանեն լսելիքն, սիրէ, զի յամենայն զրուցի, զոր ինչ սիրէ զիպեցի նմա. զեղու եւ հեղու յունկանէ ճառ որ ատելի է մտացն, ահա աղաղակն երկոքեան սկանջքն թէ ո՛ր լուրք քաղցրանայ նմա⁽¹⁾: Մերկացեալ եւ յայտնեալ կան միտքն իբրեւ զարբեալ առաջի արտաքնոց: Նոյ որ արբեցաւ եւ մերկացաւ, երկու եղբարք ծածկեցին զանարգանսն, զորդի հարն զգայնոց⁽²⁾, յաճախեն անդամք զանարգանս: Բայց յիւրախ պաշտեցան ի նոցանէ եւ ի սոցանէ: Որդիք նոյի զի տեսին զհայրն թէ ցած էր, ծածկեցին զանարգանսն: Վասն զի ցած էր ի լրջէ, ծածկեցին ի քուն զմերկութիւն նորա: Իսկ զգայունք առական ըզմիտս, քանզի լիտի է առակէ զնա զոյն երեսաց, զի ցուցէ թէ զարգասէր է: Առակէ զնա աւագ ոտից, զի ցուցէ թէ աղտասէր⁽³⁾ է: Առական զնա եւզք եւ խունգք, զի ցուցեն զչալոյթիւն նորա: Ծանակէ զնա պճնել զլիտոյ, զի ցուցէ թէ կորագլուխ է: Ծանակէ զնա փայլուն հանդերձից, զի ցուցէ ըզլիտութիւն նորա: Ամենաւին աղաղակէ զիւրմէ, թէ ծառայ է նա մեղաց: Սիրտն թագաւոր անդամոց, պաշտէ ծառայութիւն ցանգութեանց: Արտաքին անդամքն աղաղակն թէ պարտեցաւ զլուին նոցա ի ներքս: Ծառայութիւն

(1) Այսպէս յօրինակին:

(2) Օր. գրէ յնաանեաց:

(3) Կարծեմ թէ՛ համբարաց ընթեռնի է:

(1) Բնագիրն աստէն, որպէս եւ բազում ուրեր ի ճառիս, խանգարեալ է:

(2) Տ. նննդ. 9, 20-27:

(3) Բառս այս պակասէ ի բառգիրս:

ծածուկ սրտի, ահա քարոզիլ յանդաման։ Մատիր առ արտաքին ղգայութիւնսն, եւ նոքա պատմեն ղպատմութիւն նորա։ Աւատք նորա ներքինք, քարոզեն ի ձեռն ղարդարանացն։ Արտաքին ղեղովն երեւի ծածուկ տղեղութիւնն իւր ներքին։ Որ ոչ ղիտէ զնա ի ներքոյ, արտաքոյ կարէ ուսանել։ Ծածուկք նորա որ ոչ քննին, ի ձեռն յայտնեալ իւրոց հասանին։ Զինչ հարկ է խնդրել ի ներքոյ, ղի ահա ամենեւին արտաքոյ յածի։ Մի խնդրել ի ներքոյ ղմիտս, ղի ի վարս իւր նկարեալ է։ Արտաքին երեսք մարդոյն, հայելի են խորհրդոց նորա։ Նկարեալ են ընտրողաց ծածուկք նորա ի յայտնիս իւր։ Եւ շնչոյ որ ոչ երեւի, մարթի երեւիլ մարմնով։ Թէ ղինչ են բարք շնչոյ, մարմին կարէ ուսուցանել քեզ։ Եթէ ղոյ ցանգութիւն ի բարս նորա, մարմին կարէ յայտնել քեզ։ Եթէ ղոյ ի նմա հպարտութիւն, մարմին կարէ գոչակել։ Մատիր առ մարմին արտաքին, եւ ահա տեսեր ամենեւին զնա։ Տես թէ բարի բնութեամբ, քննեա թէ չար իցէ բնութեամբ։ Էէ չար կամ բարի բնութեամբ, ղի կամաւք իւրովք է բարի կամ չար։ Մատիր առ արտաքին ղգայունս, եւ ահա թուեն ղներքին արտաքին։ Մի քննել ղծածուկ իրս, ղի հաւանեցուցանեն ղքեզ յայտնիքն։ Աղաղակեաց մարդարէ⁽¹⁾, թէ ղստերք Սիովի կաւչկաւք եւ կաքաւելով բարկացուցին։ Համարեցաւ եւ թուեաց ղզարդս նոցա, եւ համեմատեաց եղ զնեղութիւնս նոցա։ Զի անարգեցեն ղզարդարանս իւրեանց յերկիւղէ նեղութեանցն իւրեանց։ Թուեաց բովանդակեաց ղզարդս նոցա, եւ կոչեաց ի վերայ նոցա զերեւաբաւ։ Համեմատեաց եղ ղփոշի ճանապարհացն, ըստ ցանելոյ եւ հոտոյ խընկոցն։ Փոխանակ ցանկալի ծամակալացն, ետ կնտութիւնս գարշելիս։ Փոխանակ հիւսից պսակեալ ծամակալաց, ետ երթալ հերարձակ ի գերութեան։ Փոխանակ պաճաւանդացն⁽²⁾, եւ ականակապն կամարաց, երէզ⁽³⁾ գաւառի ածէին ընդ մէջ։ Խոստացաւ նոցա բովութիւն, փոխանակ պճնելոյ կաւչկաց իւրեանց։ Զի գործեցին ամբա-

բըլտութիւն ի ծածուկ, խայտառակեաց գերութիւն յայտնապէս։ Պոռնկութիւն ղոր սիրեցին, ետ ղնոյն նոցա ի գերութեան։ Զարչարեցաւ պոռնկութիւն ի գերութեան, ղի եղեն պէտքն առանց կարգի, գործէր առանց տարինի բռնութեան, եւ ոչ կամաց։ Ետ ղպոռնկութիւն պիղծ կանանց, եւ ոչ ետ ըստ կամաց նոցա։ Ոչ ետ ղնա որպէս սիրեցին, ղի մի խափանեցի վրէժառութիւնն։ Ոչ ըստ կամաց պոռնկեցան, ղի ըստ կամաւ⁽⁴⁾ պոռնկէին։ Որ ինչ ի հանդիստն էր նոցա, ետ ղնոյն իրրեւ ի տանջանս։ Որովք բարկացուցին, տանջեցան։ Զի իմաստուն է եւ խորին հատուցանող։ Ածղացան մարմինք նոցա ի գերութեան, եւ չարաւտեցան խուկեք նոցա⁽⁵⁾։ Ապականեցան ղեղք նոցա, եւ խարուեցան կորեան ղոյնք նոցա։ Ոչ էին երեւելիք ի գերիսն որ երեւելիք էին ի քաղաքս։ Ոչ ոք ճանաչեաց⁽⁶⁾ ղնոսա յանուանէ, ղի եղծան ի գերութեան ղոյնք նոցա։ Եւ նուանէ նոցա լսաւ ճանաչէր յորժամ խաւսէին։ Խոնարհեցոյց գերութիւն ղգիրգ կանայս որ ի խաղաղ շինին փափկանային, ղի ղտէր շինին բարկացուցին։ Առ ի նոցանէ վրէժ անապատն։ Որոյ փափուկ էին երեսք իւր, նորա առաւել այրեցան ղէմք։ Միւսմ միջուրէի ոչ տեսեաց մաքրել եւ զտեալն բազում ամաց։ Փափուկ ծաղիկ ղոյնք նոցա եհաս ի տապ եւ խամրեցան։ Այրեցան յարեւու ղարդք նոցա, ծաղիկքն հովասունք ղարդութեան⁽⁷⁾ խաղաղութեան⁽⁸⁾ տգեղ էին, առաջի Բարձրելոյն⁽⁹⁾ խոնարհասիրի⁽¹⁰⁾։ Միւրմամբ⁽¹¹⁾ գերութեանն գեղեցկացան, առաջի Ստուգին տապալարող սրտիւ։ Ի շինի⁽¹²⁾ մարմին պայծառ⁽¹³⁾ նայ⁽¹⁴⁾, ի գերութեանն հոգի ղեղեցկանայ։ Պճնեաց ղնոսա չարն ի շինի, ղի տգեղացին ղարդութեան⁽¹⁵⁾։ Տգեղացոյց ըզ-

(1) Ես. 3, 16 հհ. եւ յայլ տեղիս։
(2) Նշանակութիւն բառիս անյայտ է ինձ։
(3) Երէզ ի կիր արկեալ թուի թէ իրրեւ երիզ։

(1) Թուի թէ կամեւ ընթեռնի է։
(2) Տ. Ողբ. զԼ. 4։
(3) Անտփորական խոնարհումն։
(4) Օր. վրիպանօր ունի աղաղութեան։
(5) Օր. սխալանօր գրէ արձրելոյն։
(6) Նոր ինչ յօղուածոյ քառ, ղոր օր. թուի թէ վրիպանօր գրէ խոնարհիսիրի։
(7) Օր. ունի ծիրամբ։
(8) Օր. ունի ինի։
(9) Օր. աստէն ծակոտ եւ մաշեալ։
(10) Օր ունի իւրեան։

նոսա Բարին ի գերիս, զի զարգարեսցին
 նմա զեղջիւ: Բարեւոն եւ Ասորեստան որ
 են զրացիք մեր մատուորք խաղացին եւ
 ինն զերեցին զգտներս Սիոնի, զի ամբա-
 րըշտեցան: Եթէ ի հեռոյ չ... (1) զերե-
 ցին, քանի՜ եւս զերեսցեն զմեզ ի մա-
 տոյս: Սաստեա՛ Յիբին (2) ի գտներս քո,
 զի ոչ օստտեաց Սիոնի ի գտներս իւր: Ա-
 զտինայք քո ահա լկտի են, ազատ կա-
 նայք քո չեն ծանունք: Կոյսք քո... ք (3)
 են, զգ[խտք] քո [լկտիք են], զգետ
 հանդերձից նոցա [լիւր] ք... ան... լկտի
 ... որք երթան ի հարսանիս... և...
 գ... իր[րեւ]... անս... և...
 մինչ չէին եկեալ յաշակերտութիւն: Իրբեւ
 աշակերտեցան, զարգարեցան: Իրբեւ ըզ-
 զատտացան... և կոյսք... տացեալք
 արգելեալք... ան յայրատութիւն
 ... եւ հրապարակս... կա... ընդ
 ձեռամբ հաւր... ահ[իւ] [եւ] [չ]գու-
 շութեամբ, յառաջագոյն ընդրե[լ] զեկե-
 ղեցի ընդ մաւր: Եւ զվարդապետս փոխա-
 նակ հարց: ... ս երեսաց ս... եւ ոչ
 կացին ի սմին ուխտի: [Ե]լին յեկե[ղե-
 ցոյն]... —

Մանօրութիւն.— Աստէն, ի կատարածի
 իջին (թղ. 385ր) զաղարեցուցանէ զրիչն
 զբովանդակ զբուռն:—

Հրապարակեաց

Ֆ. Յ. Մ.

Վ Ե Ր Զ

(1) Բառս եղծեալ է եւ անընթեռնի:

(2) Իմա՛ Մծրին:

(3) Թերեւս ընթեռնի ձայնիւ:— Աստի ըս-
 կեալ մինչեւ ի կատարած ճառիս գրութիւնն ուրեր
 ուրեր քերեալ եւ եղծեալ է: Քարոք քուեցաւ ինձ,
 որչափ ինչ ճնար էր, ի կարծ զատելով, ըստ ըզ-
 քերին բնագրին:

ՍԻՈՆԻ ԱՌԻՍՏԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. Ե. Ե. Պուէնոս Այրէսէն կը հարցնէ:

«Հայ Առաք. Եկեղեցին կ'արտօնէ՞ կա-
 նանց որպէսզի եկեղեցիին մէջ պատարագի
 ասեն երգեցողութեան մասնակցին. եւ օրի-
 որդները շապիկ հագնին, դպրութեան կամ
 սարկաւագութեան պաշտօնը կատարեն»:

Վերի տողերուն մէջ կան մէկէ աւելի
 հարցումներ, որոնց միաստի կը պատաս-
 խանենք ստորեւ:

1.— Հայ Առաք. Եկեղեցին ոչ միայն
 կ'արտօնէ, այլ և կը հրահանգէ, որ ժողո-
 վուրդը, այլ և կին առանց խտրութեան,
 մասնակցի ինչպէս ժամերգութեան նոյնպէս
 և Ս. Պատարագի երգեցողութեան, պատ-
 շածօրէն և երկրպագութեամբ ձայնակ-
 ցելով զպրաց դասին, բայց ոչ՝ մենեղո-
 դին, սարկաւագներուն և մանաւանդ պա-
 տարագիրէին:

2.— Հայ Եկեղեցւոյ հին սովորութեան
 համաձայն միայն արական սեռէ անհատ-
 ներ շապիկ կը հագնէին: Բայց նոր ժամա-
 նակներու մէջ օրիորդներ ալ սկսան շապիկ
 հագնիլ և, այնպէս ըսելով, հրամանաւ
 դպրութեան պաշտօն կատարել: Այս նորու-
 թեան մասին Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ որեւէ
 կանոն չէ սահմանուած դեռ: Եկեղեցւոյ
 որդեգրած կանոնին համաձայն, սկզբուն-
 քով, դպրութեան պաշտօն կատարող-
 ները պէտք է որ դպրութեան աստիճան-
 ները առած ըլլան: Այդ աստիճանները կը
 վերաբերին, սակայն, անշուշտ արական
 սեռէ դպիրներու միայն: Պէտք է ըսել
 նաեւ որ այսօր հայ եկեղեցիներու մէջ
 շատեր դպրութիւն կ'ընեն առանց աստի-
 ճան առած ըլլալու: Ասիկա կանոնադա-
 ցութիւն մըն է:

3.— Ոչ միայն օրիորդները, այլ և
 պարոնները, եկեղեցւոյ մէջ սարկաւագու-
 թեան պաշտօն չեն կրնար կատարել որ-
 քան ատեն որ չունին սարկաւագութեան
 աստիճանը: Բուն սարկաւագութիւնը ներ-
 կայիս գրեթէ լոկ վանքերու մէջ մնացած
 է: Շատ մը քաղաքներու մէջ կը գտնուին
 ուրարակիրներ, որոնք կը կատարեն սար-
 կաւագներու պաշտօնին մէկ մասը, այս-

ինքն, Աւետարան կարդալ, խնկարկել, ետլն, բայց չեն կրնար վերաբերում ընել: Սովորութիւն չկայ որ օրիորդներ կատարեն սարկաւազի յատուկ յիշեալ պաշտօնները: Կայ բացառիկ պարագայ մը: Կանոնաց վանքերու՝ կուսաստաններու մէջ, ուր Ս. Պատարագի սպասաւորողները ամբողջ իզական սեւէ են, կը գտնուին նաև ձեռնադրուած սարկաւազուիներ, որոնք կրնան իրենց եկեղեցիին մէջ կատարել սարկաւազի վերաբերեալ բոլոր պաշտօնները:

Ն. Վ. Պ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ

Մարտ 20 — Ապրիլ 25, հինգ եօթնակներու ընթացքին եօթը անգամներ գումարուեցաւ Ս. Աթոռոյ **ՏԵՐԻՆ ԽՈՐԽՈՐԴ**, եւ զրադեցաւ վանական, զբարոցական, տեսական, ժողովրդական եւ մատակարարական գործոց վերաբերեալ տնօրինութիւններով, իսկ իբրեւ Կրօն. Ասեան հինգ անգամ զրադեցաւ ամուսնական, ժառանգական եւ կառկային գործերով:

Մարտ 22 ի զԵ. օրը, ի դիմաց Ս. Պատրիարք Հօր Տ. Նորայր եւ Տ. Սիոն վարդապետներ ներկայ գտնուեցան Ե. Ք. Ը-ի գումարման, որ տեղի ունեցաւ Նոյն ընկերութեան ակումբին մէջ:

Մարտ 24 ի եԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեցին Հարութրաի ամբիկեան Համալսարանի ուսուցիչ եւ մատենադարանապետ հայագէտ **ՔՐՈԷ. ՊԵՂԷ** եւ **ՏԻԼԻՆ** Նիւ:

Մարտ 25 ի ուր. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց հանգ. ազգ. գործիչ Մ. Բորթուգալեանի որդին դատաւոր **ՎԱԽԱՆ Յ. ԲԱՐՍՈՎԱԳԼԵԱՆ** եւ իր **ՏԻԼԻՆ**:

Մարտ 26 ի շաբաթ օրը, եզրկատսի **Վ.Ե. ԶՈՒԼԱՏ ԲԱԳՍԱՆԻ** ձեռնդրեալ **ՏԱՐԵԿԱՐՃԻՆ** առթիւ, Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Թարգման Տ. Պարգեւ վարդապետի եւ դիւանապետ Պ. Նուրեանի, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ եզրկատսիին Հիւպատոսարանը:

Նոյն օրը, կէս օրէ վերջ, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց Պաղեստինի իսլամաց կրօնապետ **ՄԵԺ ՄԻԼԷՔԻՆ**, ընկերակցութեամբ երկու կրօնաւորներու:

Մարտ 28 ի ըԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց Զ. Բ. Ընդհ. Միութեան շրջանային բնիչ **Պ. ՄԻԲ. ՍԵՂՄԱՅԿԵԱՆ**:

Մարտ 29 ին զԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Մեսրոպ եւ Տ. Մկրտիչ Սըր-

բազաններու եւ Տ. Դէորդ, Տ. Մուշեղ, Տ. Դաւիթ եւ Տ. Պարգեւ վարդապետներու, գատկական շնորհաւորութեան այցելութիւն տուաւ Լատին Պատրիարքարանին եւ Յրանչիական Միաբանութեան Մեծաւորին, եւ երկու տեղերն ալ ընդունուեցաւ մեծաւորներով: Իսկ պատր. փոխանորդ Տ. Մկրտիչ Սրբազան յետոյ, ընկերակցութեամբ Տ. Մուշեղ եւ Տ. Պարգեւ վարդապետներու, այցելեց անկիւրան եպիսկոպոսարանին, Սիոնի գերման կաթողիկոսներու ննջումն Ս. Կուսի վանքի միաբանութեան, Հայ կաթողիկոսներու եւ Յոյն կաթողիկոսներու վանքերը:

Մարտ 30 ի զԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց Դպտններ Տ. **ԲԱՍԻԼԻՈՍ ՆԱՍ.**, իր եզրկատսին վերադարձին առթիւ, եզրկատսի իրենց **ԱՍԵՆ. Յ. ՅԱՎԽԱՆԵԱՆ** Պատրիարքին եղբայրական ողջոյնները բերելով: Տ. Բասիլիոս Սրբազան այս առթիւ Ն. Ամենապատուութեան ընծայ էր բերած փրկարկէ ասայ մը:

Ապրիլ 1 ուր. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց **ՎԱՍԵՎ. ՏԻԼԻՆ** Ամեն Պաւրոս Ղալի փառաւ, եզրկատսէն: Ն. Ամենապատուութիւնը պատուով ընդունեց հայրենատէր Տիկինը, ընկերակցութեամբ Տ. Մեսրոպ եւ Տ. Մկրտիչ Սրբազաններու եւ դիւանապետ Պ. Նուրեանի:

Ապրիլ 8 ի ուր. օրը, Ս. Պատրիարք Հօր այցելեց եզրկատսի եւ Սուտանի անկիւրան եպս. **ԴԵՐ. Տ. ԼՈՒԻՍ**, ընկերակցութեամբ Երուսաղէմի անկիւրան փոխանորդին եւ կանոնիկոս Զ. Պրիմէնի: Ընդունելութեան, որ եղաւ շատ սիրալիր, ներկայ գտնուեցան Տ. Մեսրոպ եւ Տ. Մկրտիչ Սրբազաններ եւ Տ. Մուշեղ, Տ. Տրդատ, Տ. Դաւիթ եւ Տ. Պարգեւ վարդապետներ: Տ. Կուսի Սրբազան այս առթիւ գոհացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց մասնաւորապէս Սուտանի Հայ գաղութին մասին:

Նոյն օրը, կէս օրէ վերջ, Սրբազան Պատրիարքը փոխադարձ այցելութիւն տուաւ Գեր. Կուսի Սրբազանի, Անկիւրան եպիսկոպոսարանին մէջ, ընկերակցութեամբ Տ. Կիւրեղ եւ Տ. Պարգեւ վարդապետներու:

Ապրիլ 11 ի ըԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Կիւրեղ վարդապետի, ներկայ գտնուեցաւ Պաղեստինի Արդարութեան Վսեմ. Նախարարի տարեկան Քէլասեղանին, որուն ներկայ էին Վսեմ. Բարձր Գովիսէրը, բոլոր Հիւպատոսները եւ հոգեւոր պետները եւայլն:

Ապրիլ 12 ի զԶ. օրը, Ս. Պատրիարք Հայրը, Լուսարարապետ Տ. Մեսրոպ Սրբազան, կալ. տեսուչ Տ. Դէորդ վրդ.ի եւ դիւանապետ Պ. Նուրեանի գնաց **ՄԵՐԻՈՎ**, պաշտօնապէս ընդունելու համար այն գետինը, զոր կառավարութիւնը, ուրիշ պատրիարքարաններու հետ մեզ եւս արամադրած էր **ՅԱՐԳԱՆԱՆԻ** արքիմիտ, մերձաւոր ապագայի մը մէջ հոն շինելու համար հայկական սրբավայր մը:

Ապրիլ 16 ի ըԶ. օրը, Դուռպան Պաշտմի տօնին առթիւ, Ս. Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Պաղեստինի իսլամներու Մեծ-Միւֆթիին, ընկերակցութեամբ Տ. Մկրտիչ Սրբազանի եւ Տ. Դաւիթ եւ Տ. Պարգեւ վարդապետներու: Իսկ Տ. Մկրտիչ Սրբազան եւ Տ. Պարգեւ վրդ.

այցելեցին յետոյ քաղաքապետ պէյին եւ ուրիշ իսլամ երեւելիներու։

● Ապրիլ 21 ի եջ. օրը, Վսեմ. Ռսկան Պէյ Մարտիկեան ժամանեց Երուսաղէմ. քարգման Տ. Պարգեւ վրդ. եւ հիւրընկալ Տ. Գարգին վարդապետ, յանուն Ս. Պատրիարք Հօր, ղիմաւորեցին ղինքը կայարանը եւ առաջնորդեցին ի Ս. Աթոռ։

● Ապրիլ 26 ին, գշ. օր, Հոգ. Տ. Տիրան վրդ. վերադարձաւ Սուտանէն, իր առաքելութեան մասին՝ թերթիս յաջորդ թիւով։

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ԲԵՄԱԿԱՆ

Մեծ Պահօց ամբողջ ընթացքին, Ս. Աթոռոյս մէջ եւ ի Ս. Յարութիւն, ի Բեթլեհէմ, ի Գեթսեմանի, ի Ս. Փրկիչ, ի Ս. Հրեշտակապետ, եայլն, եկեղեցական, աւանդական եւ իրաւական ս. պատարագները, պաշտամունքներն ու արարողութիւնները կատարուեցան կանոնաւորութեամբ եւ վայելուչ շուքով։ Հարաւոր երկիցս, գշ. եւ եջ. երեկոները տեղի ունեցաւ Եկեղեցի ժամերգութիւն, միշտ ի ներկայութեան խուռն բաղմութեան. ամէն գշ. երեկոյ քարոզեց Ս. Պատրիարք Հայրը։ Իսկ գշ. եւ ուր. առաւօտները կատարուեցաւ Արեւագալի հանդիսաւոր ժամերգութիւն. գշ. օրերը՝ քաղաքի եւ վանքանակ ժողովուրդի պարզական մանկանց եւ ուր. օրերը ժառանգաւոր աշակերտներու երգեցողութեամբ։

● Մարտ 22 ի գշ. երեկոյեան Ս. Յակոբայ Մայր տաճարին մէջ քարոզեց Ս. Պատրիարք Հայրը, նիւթ առնելով Հոռիմայեցուց Թղթի ԺԲ. զլուխէն, բացատրեց թէ քրիստոնէական կեանքը պարտականութեան կեանքն է, փոխանակ արեան զօհին, զոր կը յանձնարարէր հին ուխտի տնտեսութիւնը, Աւետարանը մեզի կը հարկադրէ խօսուցն պատգմը կամ կենդանի պատարագը, որ կեանքը մշտական նուիրումի վերածելու խորհուրդն է ինքնին. պարզեց թէ որպէսզի մարդ կարենայ այդպիսի պարտութեան մը վերածել իր կեանքը, պէտք է որ ինքզինքը կարենայ ենթարկել Աստուծոյ իրեն բաշխուած շնորհաց ներգործութեանը, զգաստ հոգւով՝ այսինքն առանց անձնահաճ խրոխտանքներու. վասնզի ինչ որ իրեն կարողութիւնն կը զգանք մեր մէջ, շնորհն է այն, Աստուծոյ ընդունուած. այդ կարողութիւնը կամ շնորհը մեր կոչումն իսկ է, զոր գործադրելու պէտք է ձեռքով, անտրտունջ այլ մշտաջան տքնութեամբ։

● Մարտ 26 ի շարաթ առաւօտուն, Ս. Կիրիկեան տոնին առթիւ, ս. պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Ստեփանոսի մատրան մէջ, Երուսաղէմի հայրապետ Ս. Կիրիլի նուիրուած սեղանին վրայ, որուն ներքեւ աւանդութիւնը կը ցուցնէ վիմափոր այն աւաղանը, որուն մէջ կատարուեցան Երեման խաչի օրը իր ձեռքով կատարած մկրտութիւնները։ Պատարագիչն էր Տ. Մուշեղ վրդ.։

● Մարտ 27 ի կիրակի առաւօտուն ժամերգութիւնը կատարուեցաւ Ս. Յակոբայ Մայր տաճարին մէջ, իսկ պատարագը՝ ի Ս. Հրեշտակապետ. ժամարարն էր Տ. Պարգեւ վրդ.։ Քարոզեց Տ. Դաւիթ վրդ., որ խօսելով օրուան խորհուրդին առթիւ, ներկայացուց կորսուած զրամին, կորսուած ոչխարին եւ անառակ օրդիին առակներուն պատկերները եւ բացատրեց Աստուծոյ սիրոյն անհաս մեծութիւնը մարդուն համար, որ, իբրեւ արժէք, իբրեւ կեանք եւ իբրեւ հոգի, իր անկորնչական նշանակութիւնը ունի աստուածային բարութեան առջեւ. եւ զգացուց թէ միայն այս մտածումը պէտք է ամենէն մեղաւոր սիրտին մէջ ալ անշէջ պահէ վերկութեան յոյսը։

● Մարտ 29 ի գշ. ի եկեղեցին Ս. Պատրիարքը քարոզեց Ս. Յակոբայ Մայր տաճարին մէջ. նիւթ առնելով Գ. Աւետարանէն՝ Յովհաննէս Մկրտիչի նայեցալ ընդ Յիսուս՝ ասէ, Անա Գառն Աստուծոյ խօսքէն, նկարագրեց հոգեւից տպաւորութիւնը՝ զոր Յիսուսի անձն իսկ պէտք է գործած ըլլայ իր ժամանակակիցներուն վրայ. այս ներկայացուց Աւետարանը, իբրեւ Յիսուսի բուն հարազատ պատկերը, բայց ամենէն աւելի իբրեւ Փրկիչին կենդանագիր պատկեր մատնանշեց ճշմարիտ հաւատացեալին կեանքը, որուն մէջ ստուգապէս Քրիստոս է որ կը նկարուի, առաքելական բացատրութեան համեմատ (Գաղ. Գ. 19), եթէ Ս. Հոգիին շնորհը կարենայ հոն գտնել մաքուր ընդունարան մը բարի ներգործութեանց։

● Ապր. 2 ի չր. կէսօրէն ետքը Միարանուութիւն եւ աշակերտք զացին Համարաձման լեռ, ուր, ըստ աւանդական սովորութեան եւ իրաւանց, կիրականուած ժամերգութիւն, իսկ գիշերուան առաջին պահուն՝ կատարուեցաւ գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւն եւ ս. պատարագ մատուցուեցաւ բուն Համարաձման սրբատեղւոյն վրայ եւ վերադարձան կէս գիշերին։

● Յաջորդ առաւօտուն, ապր. 3 ի կիր., Ս. Պատրիարքի նախագահութեամբ, ամբողջ Միարանութիւն եւ աշակերտք եւ խուռն ժողովուրդ, հանդիսական զնացքով զացին Համարաձման լեռ, ուր վրանի ներքեւ պաշտամունք կատարուեցաւ, եւ Տ. Գեորգ վրդ. մատոյց հանդիսաւոր պատարագ, իսկ Տ. Սիոն վրդ. խօսեցաւ, օրուան խորհուրդով, Տնտեսի առակին վրայ քարոզ մը, որուն ամփոփումը ներկայ թիւիս մէջ հրատարակուած է։

● Ապր. 5 գշ. ի եկեղեցին, քարոզեց Ս. Պատրիարք Հայրը. նիւթ առաւ Ա. Կորնթ. ԺԳ. զլուխէն, վերլուծելով սիրոյ այդ չքեղ էջը, պանծացուց այդ աստուածային առաքինութեան մեծութիւնը, իբրեւ ներշնչութիւն արտի հոգւոյ եւ մտքի մեծագործութեանց, որոնք ըլլաւ խրոխտեալ կեանքը փառաւորած են իրենց հոյակապ արդիւնքներով։

● Ապր. 9 ի չր. երեկոյեան, Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ, ամբողջ Միարանութիւնը Հրաւիրաւով մուտք գործեց ի Ս. Յարութեան տաճար։

թիւն, ուր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ կիրակամուտի ժամերգութիւնը:

● Յաջորդ օրը, ապր. 10-ի Գառաւորի կիրակին, գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները կատարուեցան Ս. Յարութեան տաճարին նոյն Ս. Լուսաւորիչ հայկական եկեղեցիին մէջ, իսկ ս. պատարագը մեծահանդէս կերպով կատարուեցաւ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, պատարագիչն էր, ըստ սովորութեան, Ս. Պատրիարք Հայրը, որ և քարոզեց, օրուան խորհուրդին համեմատ, ազօթքի կարեւորութեան վրայ, բացատրեց թէ ազօթքի իղծը, որ կրօնական զգացումին գիտակցութիւնը կը շնչտէ մարդուն մէջ, հոգիին կամ հոգեկան կյանքին զարթումի պահն է բանաւոր էակին մէջ, թէ ազօթքը ամենէն բարացուցական գիծն է մարդուն հոգիին: շնչտեց սովորականութիւնը մշակումին այդ զգացումին, որ, իր պարզագոյն ձևին մէջ ուրիշ բան չի նշանակեր, եթէ ոչ մարդուն մըշտական և կենդանի հաղորդակցութիւնը իր խոյսիլին հետ — Պատարագէ վերջը, նախագահութեամբ Ս. Պատարագիչին եկեղեցական թափօրը երիցս դարձաւ Ս. Գերեզմանին շուրջը:

● Ապր. 12 գշ.ի եկեղեցին Ս. Պատրիարքը քարոզեց. նիւթն էր երկու այլի կիները. մին՝ Աւետարանով անմահացած տիպարը, որ սրտանուէր սիրոյ գաղափարին անձնաւորումը մնաց քրիստոնէական բարոյականին մէջ, միւսը՝ ազգ. և կեղ. պատմական աւանդութեան ներկայացուցած այն բարի հայունին, որ տասն և հինգ տարիներ ամէն օր հաց մը կը ձգէր խորվիրապէն ներս, որպէսզի Լուսաւորիչը անտուաղ չմեռնի: Աւելի երկարօրէն նկատի առաւ երկրորդ գէմքը, յիշեցնելով Լուսաւորչի մուտն ի վիրապի տունը, և անոր մէջ մատնանշեց խորհրդանշանը հայ կնոջ դերին՝ իր եկեղեցիին այսինքն իր ազգին բարոյական կեանքին պահպանութեան և մշակման գործին մէջ:

● Ապր. 17-ի Գալսեան Կիրակիին, Ս. Փրկիչ եկեղեցիին մէջ պատարագեց Տ. Յակոբ Վարդապետ Բարոզի Տ. Հայկազուն Վարդապետ, և, նիւթը առնելով օրուան շարականէն, բացատրեց Քրիստոսի աշխարհ, երուսաղէմ և վերջին գալուստներու եռակի խորհուրդը, որուն նպատակն էր մարդուն հոգեկան փրկութիւնը, բացատրեց նաև թէ քրիստոնէին վերաբերմունքը այն պէտք է լինի Քրիստոսի գալուստեան գաղափարին հանդէպ, ինչ որ կը լինի իր բարոյական տկարութիւնը զգացող մեղաւորին գիտակցութիւնը արգարութեան և ճշմարտութեան գաղափարին հանդէպ. զի մարդուն բուն մեծութիւնը կը կայանայ իր մեղանշանութեան զգացումին և փրկանաւորութեան իղծին և յայտին մէջ:

● Ապր. 23-ի չր. երեկոյին (Ծաղկազարդի կիրակամուտ՝ ըստ Հին Տոմարի), Ս. Պատրիարքի նախագահութեամբ հանդիսական գնացք կա-

տարուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, ուր, Ս. Գերեզմանին վրայ պատրիարքական և միաբանական ուխտի կատարումէն վերջ, հայկական Գողգոթայի սրբավայրին մէջ պաշտուեցաւ կիրակամուտի ժամերգութիւնը:

● Յաջորդ առաւօտուն, ժամերգութիւն կատարուեցաւ Ս. Յարութեան տաճարի նոյն սրբավայրին մէջ, ուր պատարագեց Տ. Վրթանէս Վարդապետ. քարոզեց Ս. Պատրիարք Հայրը. նկարագրեց Քրիստոսի մուտը երուսաղէմ իրր թագաւոր խաղաղութեան և ժողովուրդին խնայարժան կատարելուն սրտազգած խանդավառութիւնը զինքն ընդառաջած աստի՛ն Բացատրեց այդ այցելութեան նպատակը, իրիւ լրումն վերկազորմութեան խորհուրդին ներկայացուց Աւետարանը իրիւ այդ աստուածային այցելութեան յաւերժացումը մարդկութեան մէջ, շնչտելով մասնաւորապէս այն պարագային վրայ թէ կեանքին արժէքաւորումը կախում ունի այդ մշնջնաւորութեան այցին նկատմամբ մարդոց կաղմած ըմբռնումէն: — Ս. Պատարագէն վերջ, Յայնրէն յետոյ, մենք կատարեցինք մեծահանդէս թափօր, երկու գառնալով Ս. Գերեզմանին շուրջը, հետևորդութեամբ Ղպտիններու և Աստիներու — Յետոյ, Միաբանութիւն և Ժառանգաւորք հոգեւոր երգեցողութեամբ ելան պատրիարքարան, ուր Ն. Ամենապատուութիւնը օրհնեց ամէնքը: — Երեկոյին, Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ Դանբաղէի պատկառելի կատարողութիւնը և բազմաթիւ վարագոյրներու բացումը սրտազգաւ արարողութիւնը, որ Ս. Աթոռիս սեփական բարեպաշտական սովորութիւններէն մին է:

● Ս. Աթոռոյս Դիւանին մէջ շնորհակալութեամբ և օրհնութեամբ արձանագրուած են հետեւեալ բարեպաշտական նուիրատուութիւններ: — Պոսթոնէ Պիթլիսի Տիկ. Բարսիմ Գաւրիսեան, Ս. Զատիկի առթիւ, մոմագին, Տօլար 25.— Միրոնէն (Մէս.) Տէր և Տիկին Յովհաննէս Պաղտասարեան, մոմագին, Տ. 15.— Լօրէնէն Տիկ. Մարիամ Գ. Արապեան մէկ թրք. կազի-ոսկի, և մոմագին Տ. 5.— Տիկ. Փառսնճեմ Պետրոսեան, իւզագին Ս. Յարութեան Տաճարին համար Տ. 5.— Սուրբ-Սիրիէն Տիկ. Աստղիկ Գաւրիկօսեան, իւզագին, Տ. 10.— Պարսկա-Հնդկաստանի Հայ եկեղեցիներու մէջ 1928-1931, չորս տարիներու ընթացքին ի նպաստ Ս. Աթոռոյս հաւաքուած Դանճանակադամ, Սթերլին, 12.— Նգիպտոսէն Հիւրարար քաղաքի գանձուելով Ս. Յակոբ այցելող Վսեմ. Տիկ. Աննա Պուրոս Ղալի Փաշայ, Գ. Ո. 10.— Կ. Պոլսէն Տիկ. Աննա Բարսեղեան, պատարագուց, Գ. Ո. 3.— Կարենի Տիկին Մարիամ Պապիկեան, պատարագուց, Ս. Գերեզմանին վրայ, Ա. Ո. 5:—

ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Նոր կարգադրութեանց հետեւանով, Ս. Պատրիարք Հայրը, որ արդէն յունուարէն ի վեր սկսած էր տաւոյնի փոխարէն, ուրիշներ եւս ստանձնեց ապրիլի սկիզբէն. այնպէս որ իր շաբաթական դասերուն թիւն է այժմ եօթը ժամ:

Յայտնուած փափաքի մը վրայ, Տնօրէն ժողովոյ տեղումար, ներկայ ամիսէն կազմուեցաւ հայերէնի եւ կրօնի ուսման դասարան մը, որուն կը հետեւին մասնաւորապէս քաղաքացիական պատերազմներ, որոնք վաղուց օտար վարժարան յաճախելուն համար զրկուած էին մայրենի լեզուի եւ եկեղեցւոյ ուսումներէն: Այս դասերը, որոնց կը հետեւին զանազան օտար լեզուներէ: Իր երեսուն աշակերտներ, ստանձնած են Տ. Սիւն եւ Տ. Հայկազուն վարդապետներ: Դասախօսութիւնք սեղի կ'ունենան վանքի երջանակին մէջ, Քարգանջաց վարժարանը, շաբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ:

Վսեմ. Դաւիթ Կիւլլէկեանի Մասնադասարանը փոխադրուեցան, հոգեւոյ Դուռնան Ս. Պատրիարքի գիւրեմուն ֆով, վանուցս եւ վարժարանի երեք զտարարներուն բոլոր հիմն եւ նոր զրիւնքը, եւ ընդհանուր դասաւորումի գործը պիտի կատարուի ընդհուպ:

Ս. Պատրիարք Հայրը եւ Մեսրոպ Սրբազան ապրիլ 5ի Դ. օրը այցելեցին քաղաքի Գոմիսիոնէն Հարց Մասնադասարանը:

Ապրիլ 13ի Դ. օրը, Ս. Պատրիարքը մեծ մասամբ անցուց վարժարանին մէջ եւ մասնակցեցաւ տարկաւազաց դասարանի գերեկի նստին:

Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Տ. Սիւն, Տ. Հայկազուն եւ Տ. Ջոզն վարդապետներու, երկիցս այցելեց Գոմիսիոնէն վանատունը, եւ, ապրիլ 13ին ներկայ եղաւ Հ. Լալիւսեանի քանոնապետին, որուն հետքէն էր Կէօրէի կրօնը. ի կ'ապրիլ 20ին՝ Հ. Գարիբի քանոնապետին, որուն հետքէն էր Անտոնիա աշտարակին ճեմական տեղադրութիւնը:

Միեւնոյն օրը, ապրիլ 20ին, առաւօտեան, Տ. Դաւիթ, Տ. Սիւն եւ Տ. Ջոզն վարդապետներու հետ Ն. Ամենապատուութիւնը, զնոց Պաղեստինի հիւսիսակողմը, Նապոլիսի երջանին մէջ հին Սամարիան, եւ Հերովդէս Մեծի օրով ի պատիւ Օգոստոս կայսեր Սերասիա կոչուած քաղաքին աւերակները տեսնելու: Հաւելէր եղած էր Հարվրէի Ամերիկեան Համալսարանի այն հնախօսական Մարմինին կողմէ, որ շաբթիներէ ի վեր պեղումներ կը կատարէ այդ մարզին մէջ. եւ որուն ամենէն զործօն անդամներէն են Քրօք. Լէյք, որ եկած էր եւ տնտեսաբան առաջնորդէ Ն. Ամենապատուութիւնը ի Սամարիա կամ Սերասիա: Մինչեւ երեկոյեան ժամը չորս, տեղոյն պեղումները տեսնել եւ հնախօսական մարմինն պատուասիրութիւններ վայելելէ վերջ, Ս. Պատրիարքը եւ իր հետեւողները վերադարձան Ս. Աթոռ:

Պէյրէսի Տիգրանակերտի հնգգ. Սովհաննէս Նաճարեանի կողմէ՝ Ս. Աթոռոյ մասնադասարանին նուիրուած են հայերէն զանազան թերթներու հաւաքածոներ:

Տ ԵՐ Ո Ն Ի

Ապրիլ 20էն 21 լուսնոյ հինգշաբթիի կէս գիշերին Ս. Քաղաքի գերմանական հիւանդանոցին մէջ

իր մահկանացուն կնքեց հանրածանօթ մտաւորական եւ բանասէր Գ. Յրեմիէի Մուրաթեան, որ, քանի մը տարիներէ ի վեր, արդէն, խօթացեալ վիճակ մը ունէր՝ ոսկրախախտումի արկածի մը հետեւանով, իսկ շուրջ վեց ամիսներէ ի վեր կը տառապէր ընդհանուր տկարութեամբ: Հանգուցեալը վերջին շառաւիղն էր Յոպպէ քաղաքի ամենէն պատուաւոր Մուրաթեան ընտանիքին, որ Պաղեստինի հայութեան մէջ շուրջ երեք քառորդ դարէ ի վեր ուշագրաւ եղած էր իր ընկերային եւ ազգային գիրքով: Իր հայրը, Յակոբ, հօրեղբայրը Սիմէոն, երկար տարին ձեռնհասօրէն վարած էին, Յոպպէի մէջ, գերման հիւպատոսութեան պաշտօնը. իսկ երկու եղբայրները, Գէորգ եւ Սրապիոն, ինչպէս ինքն եւս, առեն մը՝ Պէյրուսի մէջ քարտուղարութեան պաշտօն վարած են Դերման հիւպատոսարանի, եւ միշտ, ազգ. կեանքի մէջ, իր հայրն ու հօրեղբայրը եւ երկու եղբայրները մանաւանդ, ջանացած են ունենալ զործօն զինք, եւ մասնաւորաբար Ս. Աթոռիս վերաբերութեամբ ցոյց տալ չեմք սէր: Յրեմիէի կանուս քաջուեցաւ քաղաքական ասպարէզէն, ուղիով աւելի իր մտաւորական եւ գրական հակումներուն նուիրուելով: Շրջանաւարտ Հայտէլպէրի Համալսարանէն, ունէր բարձր զարգացում եւ դասական եւ եւրոպական արդի լեզուներու եւ գրարարի եւս խոր հմտութիւն: Ինչպէս Սիւնի ներկայ տարւոյ Մարտ ամսի թիւին մէջ, իր վերջին մէկ զործին նուիրուած մատենախօսականի մը մէջ մանրամասնուած էր, գրած է Յովհաննէս Յայնուսեան հայերէն Քարգանջեան վրայ բանասիրական ստուար ուսումնասիրութիւն մը. Արարա Ս. Դրոց մէջ մտակարութեամբ նոյնպէս բանասիրական զործ մը, գերմաներէն լեզուով, որ արժանացած է Հիւպանիանի Հ. Տաշեանի գնահատութեան, եւ Պարապետի ի Ս. Դիւս անունով կրօնական գրականութեան ոգիով երկասիրած զործ մը, Սիւնի մէջ հրատարակած է նոյնպէս նախնաց մատենագրութեան նըշխարներէն Ս. Նիքիտի Ասորոյ վեցաւորած առաջուած վասն Նիկիտիայի քաղաքին գործը: Որչափ հմուտ էր իբրեւ բանասէր եւ իբրեւ աստուածաբան, նոյնքան լուրջ էր եւ պարկեշտ՝ իբր մարդ: Մեծաւ շուրջ եօթնասունհինգամեայ. անգլաւ եւ ամուրի, ինչպէս եղած էին միւս երկու եղբայրներն եւս: Ցուղարկաւորութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ Ապրիլի 21ին, Ս. Աթոռոյ Մայր Տաճարին մէջ, քաղաքիս եւ Յոպպէի գերման գաղութէն լաւրեկամներու, եւ ազգայիններու խուռն քաղութեան ներկայութեամբ, եւ բովանդակ Միարարութեան եւ ժառանգաւորաց մասնակցութեամբ: Կը նախագահէր Ս. Պատրիարք Հայրը, որ զգաւորաւ սրտիւ դամբանական մը խօսեցաւ, ողբալով ոչ միայն իր կորուստը, այլ նաեւ իր ազգատոհմին շիջումը՝ իր զազաղին առջեւ, եւ դրուատին ընելով իր մտաւորական եւ քաղաքական արժանիքին: Յետոյ, ամբողջ Միարարութեան թափօրով, որուն կը նախագահէր Տ. Մեսրոպ Սրբազան, մարմինը առաջնորդուեցաւ ազգ. գերեզմանատուն, ուր եւ ամփոփուեցաւ: Այս մահը խոր տրամուրդն պատճառեց Ս. Աթոռիս եւ երեսուդէմի ազգային շրջանակներուն մէջ: